

Salomeja ZAKSAITĖ

Teisės instituto Teisinės sistemos
tyrimų skyriaus tyrėja
Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1,
LT-01109, Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 75
El. p. salomeja@teise.org

Zigmas GARALEVIČIUS

Advokato padėjėjas
Panthéon-Assas (Paris II) universiteto doktorantas
El. p. Zigmas.Garalevicius@etudiants.u-paris2.fr

TEISMINĖS IR NETEISMINĖS ŠEIMOS GINČŲ MEDIACIJOS GALIMYBĖS

Straipsnyje analizuojama šeimos ginčų mediacija Europos Sąjungos valstybėse. Skiriamos dvi šeimos ginčų mediacijos formos: teisminė ir neteisminė. Kiekviena iš šių formų turi savitų privalumų bei trūkumų, vidinių bei išorinių prieštaravimų. Straipsnyje, remiantis nacionaliniais ir Europos Sąjungos valstybių teisės aktais bei moksline doktrina, siekiama iširti teisminės ir neteisminės mediacijos stipriąsias bei silpnąsias puses, nustatyti, koks modelis ar modelių derinys būtų priimtinausias šeimos ginčams spręsti ir identifikuoti problemas, trukdančias šeimos ginčų mediacijos plėtrai Lietuvoje.

„Problema be išeities yra netinkamai suformuluota problema“

Albertas Einšteinas

ĮVADAS

Šeimos ginčų mediacija (angl. *family disputes mediation*) yra konflikto sprendimo procesas, kurio metu neutrali trečioji šalis (mediatorius(iai)), skatina ir padeda konfliktuojančioms šalims pasiekti bendrą susitarimą.¹ Šeimos ginčų mediacija yra vienas iš teisminiam bylinėjimuisi alternatyvių ginčo sprendimo būdų (angl. *alternative disputes resolution*).² Daugelyje šalių šeimos ginčų me-

¹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija dėl šeimos mediacijos 1998 (1), 10 str.

² Kitos galimos alternatyvios konflikto sprendimo formos – arbitražas, derybos, bendradarbiavimas, kurių pagalba gali būti sprendžiami įvairaus pobūdžio civiliniai ginčai. Angl.: „*ADR is generally classified into at least four types: arbitration, negotiation, collaborative law and mediation.*“ Ištrauka iš laisvosios enciklopedijos. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/Alternative_dispute_resolution> [Žiūrėta: 2009 08 10]

diacija plačiai ir sėkmingai taikoma, o tarptautiniu mastu rekomenduojama ją dar labiau plėsti:³ Europos Tarybos Ministrų Komitetas 1998 m. sausio 21 d. priėmė rekomendaciją dėl šeimos mediacijos Nr. (98) 1, Europos Vadovų Taryba 1999 m. spalio 15 d. Tamperėje paragino valstybes nares sukurti alternatyvias neteismines procedūras, užtikrinant didesnę teismų prieinamumą Europoje,⁴ 2002 m. Europos Komisija parengė „Žaliają knygą“ dėl alternatyvių civilinių ir komercinių ginčų sprendimo būdų,⁵ 2004 m. spalio 22 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų.⁶ Naujausia Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl tam tikrų mediacijos civiliniuose ir komerciniuose ginčiuose aspektų priimta 2008 m. balandžio 23 d.⁷

Pažymėtina, jog mediacija (įskaitant ir šeimos ginčų mediaciją) nėra Europos „išradimas“ – ši ginčų sprendimo būdą pirmiausiai pradėta taikyti JAV ir Kanadoje. Teisinio reglamentavimo ir teisės tradicijų kontekste Lietuvai artimesnės Europos Sąjungos valstybės, todėl šiame straipsnyje daugiausiai analizuojama Europos Sąjungos valstybių patirtis. JAV, Kanadoje, Australijoje ir daugelyje Vakarų Europos šalių šeimos ginčų mediacijai skiriama daug dėmesio, o sprendžiant įvairius šeimoje kylančius konfliktus mediacija taikoma labai dažnai. Šeimos ginčų mediacijos keliu sprendžiami įvairūs šeimoje kylantys turtiniai ir neturtiniai konfliktai, nesutarimai dėl vedybų sutarčių, skyrybų metu išskylantys klausimai – dėl vaikų priežiūros ir bendravimo su jais, šeimos turto dalybų, alimentų mokėjimo, įvaikinimo ir pan.⁸ Mediacija siūlo integruojantį konflikto

³ Per pastaruosius metus Europoje mediacija išpopuliarėjo ne tik sprendžiant konfliktus, kylančius šeimoje, bet ir verslo, prekybos, draudimo, sporto, statybų, aplinkos apsaugos, bankų veiklos ir kituose civiliniuose teisiniuose santykiuose, taip pat ir baudžiamosiose bylose. Pasak Europos komisaro *Antonio Vitorino*, mediacijos populiarumą sąlygojo paprastumas, operatyvumas ir ekonomiškumas. Plačiau žr.: EU Directive Requires New Mediation Policies. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3923/is_200411/ai_n9469135/> [Žiūrėta: 2009 08 10]

⁴ Tampere European Council. Presidency conclusions. V. Better access to justice in Europe. Prieiga per internetą: <<http://www.ena.lu/>>. [Žiūrėta: 2009 08 10]

⁵ Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf>.

⁶ Prieiga per internetą lietuvių kalba: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:LT:PDF>>.

⁷ Nr. 2008/52/EB. Prieiga per internetą lietuvių kalba: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0052:LT:HTML>>.

⁸ *Sondaitė J.* Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis // Socialinis darbas, 2006, Nr. 5 (2), p. 24.

sprendimo būdą ir tuo ji daugeliu požiūrių yra palankesnė, lyginant su teisiniu bylinėjimusi, kai kiekviena šalis stengiasi įrodyti savo tiesą, o bylos rezultatai neretai priklauso ne nuo pačių šalių, o nuo jų advokatų kvalifikacijos. Mediaciniai susitarimai apibūdami kaip abipusiškai palankūs (angl. „win-win“), tuo tarpu teismo sprendimai – dažniausiai naudingi tik vienai pusei (angl. „win-lost“).⁹

Lietuvių kalba yra publikacijų apie mediaciją kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą apskritai,¹⁰ tačiau nedaug surinkta medžiagos bei praktinės patirties, susijusios su šeimos ginčų mediacija.¹¹ Vakarų šalyse ši tematika ne tik giliau analizuojama, bet ir egzistuoja savarankiškos šeimos mediatorių asociacijos, institutai, mediatorių rengimo programos, kursai ir pan.

Šiame straipsnyje apžvelgiamos šeimos ginčų mediacijos koncepcijos, remiantis moksline doktrina bei Europos Sąjungos valstybių patirtimi lyginama teisminė bei neteisminė mediacija, analizuojami jų privalumai ir trūkumai, identifikuojamos šeimos ginčų mediacijos inkorporavimo į Lietuvos teisės sistemą problemos bei nubrėžiamos pirminės gairės priimtinausiam šeimos ginčų mediacijos modeliui.

TEISMINĖ MEDIACIJA

Teisminė mediacija (angl. *court-annexed or normative mediation*) – tai konflikto sprendimo procesas, kurio metu nešališki teisėjai ar teisėjų nurodyti asmenys (mediatoriai) padeda šalims priimti taikų sprendimą. Neretai mediatoriais teisminėse mediacijose yra atitinkamo teismo teisėjai, išklausę specialius

⁹ Baruch Bush R. A., Folger J. P. *The Promise of Mediation*. 2005, p. 10.

¹⁰ Plačiau žr.: Kaminskiė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: MRU, 2009; Michailovič I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje // *Teisė*, 2000, Nr. 35, p. 69–79; Milašius T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // *Teisė*, 2007, Nr. 63; Sakalauskas G. Sutaikinimo institutas Vokietijos jaunimo baudžiamojoje teisėje // *Teisės problemos*, 1998, Nr. 1, p. 71–80; Simaitis R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // *Justitia*, 2007, Nr. 2 (64); Sondaitė J. Mediacijos stilių lyginamoji analizė // *Socialinis darbas*, 2004, 3 (2), p. 114–118; Uscila R. Aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse // *Jurisprudencija*, 2002, t. 29 (21), p. 93–109; Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai // *Jurisprudencija*, 2001, t. 20 (12), p. 74–84; Uscila R. Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje // *Teisės problemos*, 2006, Nr. 2 (52), p. 84–99; Vėbraitė V. Šalių sutaukymas civiliniame procese. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: VU, 2009.

¹¹ Lietuvoje itin pasigendama tarpdisciplininio požiūrio į šeimos ginčų mediaciją.

mediacijos mokymus. Mediacijai nepavykus, šie teisėjai negali būti skiriami teisėjais, nagrinėjančiais tų pačių šalių bylą teisme, ar būti kviečiami liudytojais.¹² Teisminė bei žemiau analizuojama neteisminė mediacija skiriasi savo subjektais (mediatoriais teisminės mediacijos atveju gali būti teisėjai ar jų padėjėjai, taip pat privatūs asmenys, o neteisminės mediacijos atveju – tik privatūs asmenys). Kitas svarbus teisminės ir neteisminės mediacijos skirtumas yra tas, kad teisminė mediacija orientuota į teises ir pareigas (angl. *rights-based*), jai labiau būdingas vertinamasis, analitinis stilius (angl. *evaluative in style*). Neteisminė mediacija orientuota į šalių interesus (angl. *interest-based*) ir jai labiau būdingas lengvinamasis stilius (angl. *facilitative in style*).¹³ JAV Mediacijos mokymų ir konsultavimo prezidentė *Zena Zumeta* nurodo, kad vertinamojo stiliaus tarpininkai gali rekomenduoti šalims priimti vienokio ar kitokio pobūdžio sprendimus. Jie daugiau rūpinasi šalių teisėmis, o ne poreikiais ir interesais, dažnai susitikimai vyksta atskirai su kiekviena iš konfliktuojančių šalių ir jų advokatais. Vertinamojo stiliaus tarpininkai struktūruoja procesą ir daro tiesioginę įtaką mediacijos rezultatams. Šis stilius dažniausiai taikomas tais atvejais, kai sprendžiama problema, susijusi su turтинiais interesais.¹⁴ Skyrybų atveju dažnai kyla nesutarimų dėl turto (neretai – nekilnojamojo) dalybų, todėl teisminė mediacija tokiomis sąlygomis laikoma tinkamu ginčų sprendimo būdu.

Teisminė mediacija egzistuoja daugelyje Europos šalių ir paprastai reglamentuojama įstatymais. Pažymėtina, jog teisminę mediaciją kai kuriais atvejais sudėtinga atskirti nuo teismo vykdomos sutaikinimo procedūros (angl. *conciliation*). Juos galima skirti pagal įvairius kriterijus, *inter alia* vedimo formą¹⁵ ir

¹² Tokia nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo (Žin., 2008, Nr. 87–3462) 4 str. 6 d.: „*Taikinimo tarpininkas negali būti arbitru arba teisėju tame pačiame ginče, kuriame vykde ar vykdo taikinamąjį tarpininkavimą, išskyrus atvejus, kai ginčo šalys raštu susitaria skirti taikinimo tarpininką arbitru ir šis tam neprieštarauja*“.

¹³ Pagal *Alexander N.* Mediation in Practice: Common Law and Civil Law Perspectives Compared. Int'l. Trade& Bus. L. Ann. 2001, p. 1–17.

¹⁴ *Zumeta Zena.* Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative and Transformative Mediation. September, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.mediate.com/articles/zumeta.cfm>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

¹⁵ Paprastai, mediacija ir taikinimas traktuojami skirtingai – mediacija laikoma teisingumo administravimo priemone civiliniame procese, tuo tarpu taikinimas užima sąlyginai „marginalinę“ poziciją, pavyzdžiui, Prancūzijoje: „*En France, les conciliateurs ont bénéficié d'une faveur de l'Etat par l'octroi d'une indemnité forfaitaire pour les frais occasionnés par leur fonction (1). Quant à la médiation, si elle suppose toujours l'accord des parties, il s'agit de la part du juge d'une simple mesure d'administration judiciaire (2).*“ *Douchy-Oudot M.* Contentieux familial // Recueil Dalloz, 2006, p. 2430.

tikslą: mediacijos atveju šalys bendrauja tarpusavyje (joms gali padėti advokatai), o mediatorius padeda valdyti konfliktą, gali pasiūlyti ir konkretų ginčo sprendimą. Čia itin svarbus šalių savitarpio supratimas. Sutaikinimo atveju svarbiausia ne šalių bendradarbiavimas, o profesionalus ir kompetentingas taikytojas, kuris pataria šalims ir siūlo konkretų sprendimą. Visgi labai didelių skirtumų tarp teisminės mediacijos ir sutaikinimo (konsiliacijos) nėra, todėl toliau straipsnyje šie terminai vartojami kaip sinonimai.

Vokietijoje teisminę mediaciją reglamentuoja Civilinio proceso kodeksas (vok. k. *Zivilprozessordnung*, toliau vadinama – CPK)¹⁶ bei Įvadinis civilinio proceso kodekso įstatymas (vok. *Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung*, toliau vadinama – ĮCPKĮ). Vokietijos teisė *expressis verbis* reikalauja, jog teismas kiekvienos teismo proceso stadijos metu stengtųsi padėti šalims pasiekti taikų susitarimą (vok. *gütliche Beilegung*).¹⁷ Taigi teisėjas teisminės mediacijos atveju turi teisę inicijuoti mediacijos procesą. Tai yra svarbus skirtumas, lyginant su neteismine mediacija, – šiuo atveju tarpininkavimą paprastai inicijuoja šalys. Kad taikus susitarimas būtų pasiektas, vyksta žodinės derybos, – jos gali vykti tiek teisme, tiek už teismo ribų. Teismas per posėdį, skirtą taikiam susitarimui pasiekti, turi apsvarstyti visas bylos aplinkybes ir užduoti šalims reikiamus klausimus. Abi ginčo šalys turi būti asmeniškai išklaustos, – taigi kiekviena šalis turi dalyvauti posėdyje pati (neužtenka atstovų dalyvavimo). Teisėjas taikinamajam posėdžiui rengti gali paskirti teisėją savo nuožiūra arba tą teisėją, kurio prašo šalys. Tarpininkas gali būti ir nesusijęs su teismu. Paskyrus mediaciją, byla sustabdoma.¹⁸ Mediacinis susitarimas šalims ir tretiesiems asmenims turi privalomą teismo sprendimo galią.¹⁹

ĮCPKĮ 15a str. nuostatomis siekiama skatinti teisminę mediaciją. ĮCPKĮ 15a str. 1 d. nustatyta, kad žemių įstatymuose mediacija gali būti įtvirtinta kaip išankstinė sąlyga ieškiniui pareikšti šiuose ginčiuose: 1) finansiniuose ginčiuose, kada ginčo suma neviršija 750 eurų; 2) kaimynystės ginčiuose; 3) reikalavimuose dėl žiniasklaidoje nepasklidusio garbės įžeidimo; 4) ginčiuose pagal Lygių galimy-

¹⁶ Priimtas 1877 m. sausio 30 d., nauja redakcija 2005 m. gruodžio 5 d. Paskutiniai pakeitimai 2009 m. rugsėjo 24 d. (BGBl I S. 3145).

¹⁷ Vok. k.: „*Das Gericht soll in jeder Lage des Verfahrens auf eine gütliche Beilegung des Rechtsstreits oder einzelner Streitpunkte bedacht sein.*“ CPK 278 str. 1 d.

¹⁸ CPK 251 str.

¹⁹ Vokietijos civilinio kodekso 127a str. (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*. Priimtas 1896 m. rugpjūčio 18 d. Paskutiniai pakeitimai 2009 m. rugsėjo 24 d. (BGBl I S. 3145)).

bių įstatymo 3 d.²⁰ Matyti, jog privaloma teisminė mediacija netaikoma šeimos ginčams. Atkreiptinas dėmesys, jog Vokietijos žemės neprivalo vykdyti ĮCPKĮ ir būtinai numatyti privalomą teisminę mediaciją. Žemių diskrecija yra spręsti dėl mediacijos (ne)privalomumo, atsižvelgiant į kiekvienos žemės specifinę bylinėjimosi kultūrą, prieinamus išteklius bei infrastruktūrą. Iki 2001 m. ši teisminės mediacijos rūšis nebuvo populiarė, tačiau Bavarijos žemėje padėtis pasikeitė išleisus įstatymą, numatantį privalomą mediaciją anksčiau išvardytoms civilinių ginčų rūšims.²¹ Nors šis Įstatymas nėra taikomas šeimos ginčų mediacijai, kai kurios kritinės įžvalgos gali būti labai naudingos bei aktualios Lietuvai. Remiantis Įstatymu, teisminiai mediatoriai gali būti tik teisininkai ir notarai. Pagal šio Įstatymo 13 str., užmokestis mediatoriams svyruoja nuo 20 iki 200 eurų, jį turi sumokėti šalys. Įstatyme numatoma galimybė mediacijos procesą vesti ir tik apsiikeičiant dokumentais. Dėl to keliamas klausimas dėl galimo rungimosi principo pažeidimo, nes procesui vykstant tik rašytine tvarka, gali būti sudėtinga tinkamai ir kvalifikuotai įvertinti abiejų šalių pozicijas ir jų argumentus. Lyginamosios mediacijos specialistės profesorės *N. Alexander* nuomone,²² šis įstatymas yra pernelyg legalistinis, intervencinis, vertinamasis ir orientuotas į rezultatą, – vienintelio teisingo sprendimo paiešką. Mediatorių profesionalumas, mokslininkės manymu, nebūtinai turėtų reikšti jų teisinį pasiruošimą, turėtų būti ieškoma platesnio, tarpdisciplininio požiūrio rengiant bei skiriant mediatorius bei renkantis mediacijos stilių. Australijos, JAV ir Jungtinės Karalystės patirtis atskleidžia, jog nepatyrę mediacijos srityje, tačiau turintys teisinį išsilavinimą asmenys, dažniau nei kitų profesijų atstovai tiesiogiai ar netiesiogiai verčia ginčo šalis priimti jų požiūriu teisingą sprendimą. Mokslininkė mano, kad turėtų būti labiau plėtojamas į interesus nukreiptas mediacijos stilius (angl. *interest-based approach*), nes priešingu atveju stipriai varžoma šalių pasirinkimo laisvė. Apibendrinama minėto Įstatymo nuostatas, *N. Alexander* teigia, jog įstatymas, nors ir skatina alternatyvius ginčų sprendimo būdus, tačiau teisės akte numatyti ginčo sprendimo rėmai pernelyg siauri.²³

²⁰ Šie ginčai susiję su galima diskriminacija rasės, religijos, seksualinės orientacijos, amžiaus, neįgalumo atžvilgiu ir kitais pagrindais.

²¹ Bayerisches Gesetz zur obligatorischen außergerichtlichen Streit-Schlichtung in Zivilsachen und zur Änderung gerichtsverfassungsrechtlicher Vorschriften (BaySchlG). Galioja nuo 2000 m. balandžio 25 d. Paskutiniai pakeitimai 2007 m. gegužės 24 d.

²² *Alexander N.* German law paves the way for mandatory mediation // ADR bulletin vol 2 no 9, February 2000, p. 87–88.

²³ Ten pat.

Vokietijoje, be teisminės ir privačios, kuri bus nagrinėjama vėliau, mediacijų rūšių, egzistuoja įvairūs tarpiniai variantai, kaip antai vieša neteisminė mediacija (vok. *Schlichtung*). Ši mediacijos rūšis finansuojama valstybės ir vyksta teisinių centrų, teikiančių įvairių teisinę pagalbą, patalpose. Tai – „pripažinti susitaikymo centrai“ (vok. *anerkannte Gütestellen*) – dažniausiai notarų biurai, advokatų kontoros arba kitos teisinių paslaugų įstaigos. Šalių susitarimai atitinkamuose centruose sukelia atitinkamus teisinius padarinius: 1) prasidėjus susitaikymo procedūrai, senaties eiga sustoja; 2) šalių susitarimai turi teismo sprendimo galią ir gali būti ginami teisme.²⁴ Dar vienas mediacijos variantas, iš esmės neturintis analogų kitose šalyse ir nereglamentuojamas nacionalinio lygmens teisės aktais, yra arbitro (vok. *Schiedsman*) institutas, kurio ištakos siekia 180 metų ir egzistuoja įvairiose Vokietijos žemėse.²⁵ Paprastai už arbitrų paskyrimą ir atranką atsakingos žemių savivaldybės. Arbitrai turi būti ypatingai visuomenėje gerbiami asmenys, o ginčo pobūdis, anot šio instituto tyrinėtojo *G. Bierbauer*, priklauso ir nuo paties arbitro, ir nuo jurisdikcijos.²⁶

Anglijoje ir **Velse** teisminę mediaciją reglamentuoja Civilinio proceso taisyklės (*Civil Procedure Rules*),²⁷ galiojančios nuo 1999 m. Šios taisyklės taikomos visiems civiliniams ginčams. Specialiai šeimos ginčams spręsti priimtos Šeimos proceso (įvaikinimo) taisyklės (angl. *Family Procedure (Adoption) rules*), priimtos 2005 m., kurių tikslas, be kita ko, – harmonizuoti šeimos ginčams taikomas taisykles su Civilinio proceso taisyklėmis.²⁸

Civilinio proceso taisyklėse numatyta šalių pareiga apsvarstyti galimybę pasinaudoti alternatyvia ginčų nagrinėjimo forma ir, pasiekus susitarimą dėl konkre-

²⁴ Pagal *Alexander N. Mediation in Practice: Common Law and Civil Law Perspectives Compared*. Int'l. Trade & Bus. L. Ann. 2001, p. 4.

²⁵ Ten pat, p. 5.

²⁶ *Bierbauer G. Factors Affecting Success in the Mediation of Legal Disputes: Third Party Conciliation through the German „Schiedsman“*. In: Lloyd-Bostock (ed), *Law and Psychology*, Oxford 1981, 103. Cituota iš *Alexander N. Mediation in Practice: Common Law and Civil Law Perspectives Compared*. Int'l. Trade & Bus. L. Ann. 2001, p. 5.

²⁷ Civilinio proceso taisyklės. <http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin/menus/rules.htm> [Žiūrėta: 2009 08 25]

²⁸ Prieiga per internetą: <<http://www.familylore.co.uk/2006/09/proposed-new-family-procedure-rules.html>> [Žiūrėta: 2009 08 25]

čios alternatyvios ginčų nagrinėjimo formos, spręsti ginčą.²⁹ Neįvykdžius numatytos piniginės sankcijos, teismas į šių reikalavimų neįvykdymą gali atsižvelgti spręsdamas dėl bylinėjimosi išlaidų dydžio. Protokoluose įvardijamos konkrečios neteisminės ginčų nagrinėjimo formos, kuriomis šalys gali pasinaudoti, pavyzdžiui, diskusijos ir derybos, išankstinis nepriklausomos trečiosios šalies, patyrusios konkrečioje srityje, įvertinimas, mediacija. Šeimos proceso taisyklėse numatyta panaši nuostata: aktyvus bylos nagrinėjimas *inter alia* reiškia šalių skatinimą pasinaudoti alternatyvia ginčų sprendimo forma, jei teismas nusprendžia, jog atitinkamas konfliktų sprendimo būdas konkrečiai situacijai yra tinkamas.³⁰

Civilinėse bylose, susijusiose su vaikais, Vaikų ir šeimos teismo Paramos tarnybos (angl. *Children and Family Court Support Service*) pareigūnai dalyvauja teismo vykdomo sutaikinimo (angl. *court conciliation*) susitikimuose, kurie vyksta prieš pirmąjį teismo posėdį arba jo metu. Šie susitikimai trunka nuo 30 minučių iki 1 valandos ir jų metu minėtos tarnybos pareigūnai siekia išspręsti kilusias problemas iki prasidedant teisminiam bylos nagrinėjimui. Pažymėtina, kad šie pareigūnai paprastai nėra apmokyti kaip mediatoriai ir yra laikomi teismo pareigūnais, todėl bet kokia informacija, kuri buvo atskleista per sutaikinimo susitikimus, gali tapti žinoma teismui. Svarbu pažymėti ir tai, kad Anglijos bei Velso vietiniuose teismuose paplitusi praktika, jog vietinės mediacijos tarnybos teismo patalpose organizuoja „įvertinimo posėdžius“ (angl. *assessment sessions*), kurių tikslas – nustatyti, ar ginčų, kurių atžvilgiu teismo procesas jau yra prasidėjęs, nebūtų galima išspręsti pasitelkiant mediaciją.³¹

Prancūzijoje egzistuoja teisminė mediacija visoms civilinių ginčų rūšims, neišskiriant specialiai šeimos ginčų mediacijos.³² Apibūdinant mediacijos pri-

²⁹ Practice Direction – Protocols. Pre-action behaviour in other cases. 4.7. Prieiga per internetą: <http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin/contents/practice_directions/pd_protocol.htm#IDAEDCAC>.

³⁰ Family Procedure Rules. Part 1. Courts duty to manage cases. 4 str. 2 d. e punktas.

³¹ Pagal Didžiosios Britanijos teisingumo ministerijos specialistės pateiktą informaciją apie šeimos ginčų mediaciją Jungtinėje Karalystėje. *Diana Roy*. Family Relationships Branch 1. Family Justice Division. Her Majesty's Courts Service. 2007 m. gegužės 14 dieną gautas atsakymas į Teisės instituto paklausimą.

³² Naujasis Prancūzijos civilinio proceso kodeksas 2003-542 du 23/06/03 (JO 25/06/03), 131-1-131-15 str. Prieiga per internetą anglų kalba: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/ncpcatext.htm#SECTION%20I%20PROCEEDINGS> [Žiūrėta: 2009 02 11]

valomumą Prancūzijoje, aktuali yra Prancūzijos Kasacinio teismo nutartis, kurioje pasakyta, jog jei šalys sutartyje numatė mediaciją kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą, jos privalo stengtis šiuo būdu spręsti ginčą, o teismas gali nepriimti ieškinio, jei šalys nepabandė ginčo spręsti atitinkamu būdu.³³ Teisėjas, gavęs ginčo šalių sutikimą, gali paskirti trečiąjį asmenį (mediatorių) šalių susitaikymui. Mediacija turi apimti visus bylos klausimus. Teisėjas turi būti informuotas apie mediacijos procesą ir gali imtis jo diskrecijoje esančių priemonių. Mediacijos trukmė negali viršyti 3 mėnesių, – šis terminas vieną kartą gali būti pratęstas. Mediatoriumi gali būti ir fizinis, ir juridinis asmuo. Fizinis asmuo negali būti teistas kriminaline bausme, turi būti sąžiningas, patikimas, garbingas, dalyvavęs mokymuose, turėti reikiamas kvalifikacijas, būti nepriklausomas nuo ginčo šalių. Atlygį mediatoriui moka šalys abipusiu susitarimu (jei nesusitariama – lygiomis dalimis),³⁴ jo dydį nustato teisėjas. Pažymėtina, jog teisėjas yra aktyvus mediacinio proceso dalyvis, be kitų diskrecinių teisių, jis gali bet kuriuo metu nutraukti mediaciją. Mediacinis susitarimas yra privalomas *erga omnes* ir neskundžiamas apeliacine tvarka.³⁵

Estijos teisėje įtvirtintas teisminio sutaikymo (angl. *conciliation*) modelis, neišskiriant specialiai šeimos ginčų mediacijos. Estijos teisė *expressis verbis* reikalauja, kad teismas kiekvienos proceso stadijos metu stengtųsi padėti šalims pasiekti taikų susitarimą (Estijos CPK 4 str. 4 d.).³⁶ Šiuo tikslu, jeigu teismo nuomone tai yra reikalinga, gali būti siekiama kompromiso ar kitokio pobūdžio susitarimo tarp šalių. Teismas gali pasiūlyti pirminį kompromisinio susitarimo variantą, gali pasiūlyti nutraukti posėdį, jei tai padėtų pasiekti kompromisą, taip pat pasiūlyti šalims ginčą išspręsti už teismo ribų arba kreiptis pagalbos į konsilia-

³³ Angl.: „*Contractual mediation clause pre-existing any court case required the parties to attempt to a reconciliation, failing which no redress would be given to a court of law*“. Cour de cassation, chamber mixte (mixed division), February 14 2003, Bulletin des arrest civils de la Cour de Cassation, ch. Mixte, n 1. Cituota iš Tarptautinės konferencijos medžiagos „The Recent Tendencies of Development in Civil Procedure Law – Between East and West“. Vilnius, 2007, p. 58.

³⁴ Prancūzijos Respublikos 1995 m. vasario 8 d. įstatymas Nr. 95–125 dėl teismų organizacijos ir dėl civilinio, baudžiamojo ir administracinio proceso, 22 str. (pranc. *Loi n°95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative*).

³⁵ Naujasis Prancūzijos civilinio proceso kodeksas 2003-542 du 23/06/03 (JO 25/06/03), 131–15 str. Prieiga per internetą anglų kalba: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/ncpca-text.htm#SECTION%20I%20PROCEEDINGS> [Žiūrėta: 2009 02 11]

³⁶ Estijos civilinio proceso kodeksas, įsigaliojęs 2006 m. sausio 1 d. (RTI 2005, 26, 197). Prieiga per internetą anglų kalba: <<http://www.legaltext.ee/text/en/X90041.htm>> [Žiūrėta: 2009 02 11]

torių. Advokatų asociacijos akto³⁷ (angl. *Bar Association Act*) 41 str. 6 d. nurodyta, kad advokatai gali veikti kaip konsiliatoriai. Sutaikymo institutui reikšmingas yra Estijos CPK 346 str., kuriame nurodyta, jog teismas gali pareikalauti šalies dalyvavimo procese, jei, teismo nuomone, tai yra būtina kompromisui pasiekti.

Šeimos ginčų mediacijai svarbūs 357, 561 ir 563 Estijos CPK straipsniai. 357 str. 2 d. nustatyta, kad teismas, atidėdamas posėdį, būtinai turi paskirti sutuoktiniams šeimos konsultantą.³⁸ Mokslinėje doktrinoje ši nuostata vertinama pozityviai – kaip padedanti sušvelninti sutuoktinių konfliktą. 561 str. nustatyta, jog tais atvejais, kai ginčas susijęs su vaikų interesais, teismas privalo pakviesti šalis į posėdį ir bandyti jas sutaikyti. Taigi pastebima išimtis, susijusi su vaikų interesais,³⁹ kuomet sutuoktinius sutaikyti yra teismo pareiga. Teisę inicijuoti šeimos ginčų mediacijos procesą turi teismas tėvų prašymo pagrindu. Pozityviai vertinamas ir 563 str., kuriame nustatyta, kad *šeimos ginčų mediacija*, kai sprendžiamas klausimas dėl teismo nustatyto bendravimo su vaiku pažeidimo, yra privaloma abiem tėvams. Teismas turi pakviesti tėvus ir informuoti juos apie galimus teisinius padarinius, jeigu jie nedalyvaus mediacijos procese.⁴⁰

Lietuvoje teismas privalo skatinti šalis taikiai išspręsti ginčą. Teisinė bazė, reglamentuojanti teisminę mediaciją, Lietuvos civiliniame procese yra: Civilinio proceso kodekso⁴¹ nuostatos, t. y. 376 str. 2 d., kurioje nustatyta, jog teismas privalo imtis priemonių šalims sutaikyti, taip pat siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai; Civilinio proceso kodekso 2 str., kuriame *inter alia* numatyta, jog civilinio proceso tikslai – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp

³⁷ 2007 12 28 redakcija, RTI 2007, 67, 413.

³⁸ Pagal *Vėbraité V. Judicial Conciliation in Civil Procedure of Lithuania, Latvia and Estonia*. Tarpautinės konferencijos medžiaga „The Recent Tendencies of Development in Civil Procedure Law – Between East and West. Vilnius, 2007, p. 211–218.

³⁹ Pažymėtina, kad mokslinėje doktrinoje diskutuojama dėl vaikų procesinio teisinio statuso mediacijos procese. Pripažįstama, jog įvertinus dabartinę padėtį, vaikai ateityje galėtų būti įtraukiami į mediacijos procesą, tačiau su jais reikia dirbti atskirai. Žr. *Van Kote A. Médiation // Actualité Juridique Famille, DALLOZ, 2009, p. 337, taip pat Bigot J., Schauder C. Les dangers de l'audition de l'enfant par le juge aux affaires familiales, 2009, p. 324*. Paminėtina ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 12 str. nuostata, jog vaiko turi būti išklausaoma bet kuriame administraciniame ar kitame procese, kuriame svarstomi su vaiko interesais susiję klausimai.

⁴⁰ Pagal *Vėbraité V. Judicial Conciliation in Civil Procedure of Lithuania, Latvia and Estonia*. Tarpautinės konferencijos medžiaga „The Recent Tendencies of Development in Civil Procedure Law – Between East and West. Vilnius, 2007, p. 211–218.

⁴¹ Nr. 87–3462 (Žin., 2002, Nr. IX–743).

ginčo šalių; Teisėjų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P–348 Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto; tuo pačiu Teisėjų tarybos nutarimu patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės; Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas.⁴² Pagal minėtą Teisėjų tarybos nutarimą, nagrinėjant civilinę bylą, kai yra galimybė ginčą išspręsti taikiai, proceso šalims pasiūloma pasinaudoti teismine mediacija. Šalims sutikus, civilinės bylos nagrinėjimas atidedamas ir ginčą bandoma išspręsti taikiai tarpininkaujant specialiai apmokytiems mediatoriams, – teisėjams ir (arba) teisėjų padėjėjams. Teisminė mediacija vyksta teismo patalpose, – lyginant su užsienio valstybėmis, pastebėtina, jog už teismo ribų Lietuvoje mediacija negalima.⁴³ Ginčo perdavimą teisminei mediacijai gali inicijuoti civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas arba bet kuris dalyvaujantis byloje asmuo. Mediacija yra nemokama ir teismo mediatoriai turi laikytis Europos mediatorių elgesio kodekso⁴⁴ nuostatų. Pastebėtina, jog Lietuvoje pagal vienodas taisykles vyksta tiek šeimos ginčų mediacija, tiek bet kuri kita mediacija, jei ginčo pobūdis leidžia sudaryti taikos sutartį. Taikos sutartis pateikiama tvirtinti bylą nagrinėjančiam teisėjui. Teismo patvirtinta taikos sutartis yra privaloma ir gali būti vykdoma priverstinai, t. y. jos pagrindu galima prašyti teismo išduoti vykdomąjį raštą, su kuriuo galima kreiptis į antstolį.⁴⁵ Šeimos ginčams Lietuvoje nėra specialių mediacijos taisyklių.⁴⁶

Tyrinėjant mediacijos teisinį reglamentavimą Europos Sąjungos valstybėse, galima daryti išvadą, jog teisminė mediacija paprastai vyksta civilinio proceso ribo-

⁴² Šie teisės aktai detaliau nagrinėjami kitame šio straipsnio skyriuje.

⁴³ Šiuo metu dėl teisminės mediacijos gali kreiptis proceso šalys, kurių civilinė byla nagrinėjama Lietuvos apeliaciniame, Kauno apygardos, Šiaulių apygardos, Vilniaus miesto 2 apylinkės, Vilniaus miesto 3 apylinkės, Druskininkų miesto apylinkės, Šalčininkų rajono apylinkės, Molėtų rajono apylinkės, Vilkaviškio rajono apylinkės, Pasvalio rajono apylinkės, Klaipėdos miesto apylinkės, Palangos miesto apylinkės, Raseinių rajono apylinkės ir Zarasų rajono apylinkės teismuose, – šiuose teismuose vykdomas bandomasis teisminės mediacijos projektas. Pagal Nacionalinės teismų administracijos svetainėje pateiktą informaciją: <<http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/mediacija.asp>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁴⁴ Europos mediatorių elgesio kodekso vertimas į lietuvių kalbą pateikiamas Nacionalinės teismų administracijos svetainėje: <http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.asp> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁴⁵ Taikos sutarties pavyzdys pateikiamas Nacionalinės teismų administracijos interneto svetainėje: <http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/taikos_sutartis.doc> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁴⁶ Plačiau žr. *Milašius T.* Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // *Teisė*, 2007, Nr. 63, p. 44.

se, jos teisinė galia atitinka teismo sprendimo teisinę galią ir mediatorius turi teisę valdyti mediacijos procesą. Su retomis išimtimis (pavyzdžiui, Estijoje tėvų valdžios nustatymo atveju ir Bavarijos žemėje smulkių ginčų atveju) teisminė mediacija nėra privaloma ginčo šalims. Taip pat svarbu pažymėti, jog teisminė mediacija paprastai taikoma visiems civiliniams ginčams, neišskiriant specialiai šeimos ginčų. Lietuvoje plėtojama teisminė mediacija, jos metu priimta taikos sutartis, patvirtinta teismo nutartimi, atitinka teismo sprendimo teisinę galią, tačiau šeimos ginčų mediacijos praktiškai nėra. Apie šeimos ginčų mediacijos inkorporavimo į Lietuvos teisinę sistemą problematiką bus rašoma kitame šio straipsnio skyriuje.

Teisminės mediacijos privalumai ir trūkumai

Teisminė mediacija turi privalumų ir trūkumų. Kai kurie privalumai išryškėja lyginant su teisiniu bylinėjimusi, kai kurie – ir su teisiniu bylinėjimusi, ir su neteismine mediacija, o konkretūs trūkumai gali būti būdingi abiem mediacijos rūšims, arba tik teisminei mediacijai. Santykinis trūkumų pobūdis leidžia teigti, jog jų nereikėtų absoliutinti, tiesiog prasminga tirti situaciją ir numatyti galimus trukdžius mediacijai plėtoti bei siūlyti priemones mediacijai tobulinti.⁴⁷

Teisminės mediacijos privalumai

1. Operatyvumas, efektyvumas ir ekonomiškumas. Šis privalumas būdingas tiek teisminei, tiek neteisminei mediacijai. Tiek teisminės, tiek neteisminės mediacijos atveju atsiranda galimybė įveikti teisingumo sistemos trūkumus (formalias procedūras, biurokratizmą, korupcijos pavojų) bei optimizuoti teisėjų darbo krūvį, suteikiant jiems galimybę daugiau dėmesio skirti sudėtingoms byloms. Pavyzdžiui, Austrijoje maksimali mediacijos trukmė yra 12 valandų,⁴⁸ ilgiau mediacija gali trukti tik tuo atveju, jei šalys nėra finansuojamos valstybės, t. y. apmoka visą mediacijos kainą (182 eurus už valandą). Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos aiškinamojo memorandumo⁴⁹ 1.1.4 punk-

⁴⁷ Pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. SEK (2004) 1314; taip pat Mediation: the Judge's New Tool For Case-Management. Robillio Kay S. Tenn. J. Prac. & Proc. 26 (1997), p. 26–28.

⁴⁸ Richtlinien zur Förderung von Mediation. Gairių 4.3 punktas. Prieiga per internetą: <www.rapport.at/mediation/pdf/ARLFLAG.pdf> [Žiūrėta: 2008 02 11]

⁴⁹ Pagal Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvą dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. SEK (2004) 1314.

te nurodoma, jog vienas iš tarpininkavimo privalumų yra tas, kad jo naudojimas platesniu mastu gali sumažinti teismams tenkančio darbo našta, išvengiant dažnai pasitaikančių ilgų uždelsimų nagrinėjant bylas, padėti sutaupyti valstybės lėšų. Kartu akcentuotina, jog operatyvumas neturi būti suprantamas kaip skubotumas. Kaip pažymėjo Europos žmogaus teisių teismas byloje *Königas prieš Vokietiją*, siekiant nustatyti, ar proceso terminai buvo „įmanomai trumpiausi“, būtina atsižvelgti į ginčo sudėtingumą ir kitas aplinkybes.⁵⁰

2. Kooperacija tarp teismo ir ginčo šalių. Kooperacijos principas civiliniame procese reiškia aktyvų ginčo šalių ir bylą nagrinėjančio teismo bendradarbiavimą, siekiant kuo greičiau išspręsti ginčą ir priimti byloje teisingą sprendimą.⁵¹ Teisminės mediacijos atveju, skirtingai nei neteisminėje mediacijoje, šalys labiau įtraukiamos į teismo procesą, joms suteikiama galimybė procese dalyvauti tiesiogiai, plačiai išsiaiškinti ir išnagrinėti jų problemas. Tai iliustruoja Vokietijos CPK nuostata, pagal kurią abi ginčo šalys turi būti asmeniškai išklaustos teisminės mediacijos procese, – taigi kiekviena šalis turi dalyvauti posėdyje pati (neužtenka atstovų dalyvavimo).⁵² Teisėjai, advokatai, mediatorius ir bylos šalys dalyvauja mediacijos procese ir byla nedingsta iš teisingumo vykdymo sistemos, tokiu atveju gali padidėti pasitikėjimas teisės saugos institucijomis.⁵³ Atitinkamas bendradarbiavimas tarp teisės saugos institucijų ir visuomenės gali padėti sustiprinti bendruomeninius ryšius ir prisidėti prie socialinio teisingumo plėtojimo. Remiantis socialinio teisingumo teorija, mediacija suvokiama kaip būdas, kuriuo galima suberti žmones vardan bendrų tikslų, sustiprinti bendruomenės narių ryšį.⁵⁴

3. Privalomumas vykdyti. Teisminė mediacija yra privaloma vykdyti, – medicininis susitarimas (Lietuvos civiliniame procese – taikos sutartis, patvirtinta teismo nutartimi) turi teismo sprendimo teisinę galią ir galioja *erga omnes*.

⁵⁰ Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, 1997, p. 272–273.

⁵¹ Nekrošius V. Kooperacijos principas civiliniame procese // Teisė, 1999, Nr. 33 (2), p. 36.

⁵² Vokietijos CPK 278 str. 3 d.

⁵³ Niranjjan J. B. Court annexed mediation. „*The advantage of court annexed mediation is that the judges, lawyers and litigants become participants therein, thereby giving to them a feeling that negotiated settlement is achieved by all the three actors in justice delivery system. When a judge refers a case to the court annexed mediation service, keeping overall supervision on the process, no one would feel that the system parts with the case.*“ Prieiga per internetą: <http://lawcommissionofindia.nic.in/adr_conf/niranjjan%20court%20annx%20med13.pdf> [Žiūrėta: 2009 08 25]

⁵⁴ Baruch Bush R. A., Folger J. P. The Promise of Mediation. 2005, p. 12.

Šis aspektas ypač svarbus tais atvejais, kai susitariama dėl nekilnojamojo turto ir kitų klausimų, kurie be teisinio patvirtinimo negalioja.

Teisminės mediacijos trūkumai

1. Galimas konfidencialumo principo pažeidimas. Konfidencialumą teisminės mediacijos atveju užtikrinti sudėtingiau negu neteisminės, nes, kaip anksčiau minėta, teisminė mediacija vykdoma teismo patalpose, tarpininkaujant teisėjams ar jų padėjėjams. Su konfidencialumo principu yra glaudžiai susijęs tinkamos aplinkos siekis. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. (98) 1 nurodoma, kad aplinka, kurioje vyksta mediacija, turi garantuoti privatumą.⁵⁵ Mediatorius turi būti jautrus šalių pažeidžiamumui, tarpininkavimas turi būti vykdomas šalims priimtinoje aplinkoje. Šalys gali bijoti teisėjui sakyti viską atvirai, nes jis gali papasakoti apie mediaciją savo kolegai, kuris spęstų bylą, jeigu šalys nesusitaisytų, taip pat šalys gali bijoti ar negalėti atvirai pasakyti „ne“, jas gali slėgti teisėjo autoritetas.⁵⁶ Taigi reikia užtikrinti, kad privatūs šalių pokalbiai nebūtų paviešinti teismo proceso metu, – o kai mediaciją vykdo teisėjai (ar ji vykdoma su teisėjų žinia), tai gali būti sudėtinga įgyvendinti. Kartu pastebėtina, jog konfidencialumo principo pažeidimo pavojus yra labiau socialinė-psichologinė, nei teisinė problema (kaip minėta, šalims gali trūkti drąsos nuoširdumui teisėjo akivaizdoje). Teisiškai prasme konfidencialumo principui abiejų rūšių mediacijos atveju skiriama pakankamai dėmesio, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos teisminės mediacijos taisyklių 25 punkte nurodoma, jog teismo mediatoriai privalo saugoti šių taisyklių 23 punkte nurodytos informacijos paslaptį ir neatskleisti jos bylą nagrinėjantiems teisėjams bei kitiems asmenims, išskyrus šių taisyklių 26 punkte nurodytus atvejus.

2. Galimas savanoriškumo principo pažeidimas. Kaip jau anksčiau analizuota, kai kur egzistuoja privaloma teisminė mediacija. Šiuo atveju tikėtina, jog spaudimas iš šalies gali apsunkinti sutuoktinių norą nuoširdžiai kalbėtis. Vis dėlto šalių norą bendradarbiauti labiau sąlygoja ne mediacijos forma, o mediatoriaus kvalifikacija, taigi vargu ar šį trūkumą galima laikyti itin grėsmingu.

⁵⁵ „*The conditions in which family mediation takes place should guarantee privacy.*“ Europos Tarybos rekomendacija dėl šeimos mediacijos 1998 (1), 3 str. 5 punktas.

⁵⁶ *Heden T. Coercion and Self-Determination In Court-Connected Mediation: All Mediations Are Voluntary, But Some Are More Voluntary Than Others // The Justice System Journal, Vol. 26, Number 3 (2005), p. 273–292.*

3. **Intervencinis proceso pobūdis.** Šis pavojus ypač aktualus tuo atveju, jei mediacija vykdoma tarpininkaujant teisininkams. Teisininkai neretai tendencingai primeta šalims vienokią ar kitokią sprendimą, tinkamai neįsigilinę į šalių interesus. Siekiant išvengti šio pavojaus, būtina užtikrinti europinius standartus atitinkančią mediatorių kvalifikaciją.

Įvertinus teisminės mediacijos stipriąsias ir silpnąsias puses, manytina, jog teisminė mediacija yra skatintinas ginčų sprendimo būdas dėl galimybės sutaukyti šalis, jos operatyvumo ir ekonomiškumo. Kartu pažymėtina, jog teisminė mediacija nepraranda teismo proceso privalumų, – ji atitinka teismo sprendimo teisinę galią. Siekiant kad teisminė mediacija efektyviai veiktų, būtina pašalinti galimus jos trūkumus, – reikia sukurti konfidencialią aplinką teisme, vengti pernelyg intervencinio proceso bei vykdyti tęsinius mediatorių mokymus. Kartu būtina pažymėti, jog teisminė mediacija dažniausiai nėra specialiai pritaikyta šeimos ginčams spręsti.

NETEISMINĖ MEDIACIJA

Neteisminė mediacija (angl. *interest – based or facilitative mediation*) – tai į konfliktuojančių šalių interesus nukreiptas ginčo sprendimo procesas, kurio metu nešališkas mediatorius(iai) padeda šalims priimti abi puses tenkinantį sprendimą. Mokslinėje doktrinoje teigiama, jog neteisminė, o tiksliau – lengvinamojo stiliaus mediacija, ypač tinka tada, kai konfliktas susijęs su subjektyviais tarpusavio santykiais, įvaizdžio, reputacijos, savigarbos dalykais.⁵⁷ Neteisminės mediacijos ir lengvinamojo stiliaus mediacijos analogija yra santykinė. Mediacijos stilius ir vyksmas labiau priklauso ne nuo teisminės ar neteisminės formos, o nuo mediatoriaus kvalifikacijos ir gebėjimo organizuoti procesą. Vis dėlto akivaizdu, jog teisminė aplinka *per se* labiau susijusi su teisėmis ir pareigomis, o neteisminė arba privati – su šalių poreikiais ir interesais. Todėl šiame straipsnyje nėra gilinamasi į niuansus, susijusius su mediacijos stiliais ir forma, ir supaprastintai laikoma, jog teisminė mediacija – tai į šalių teises ir pareigas orientuotas ginčų sprendimo būdas, o privati arba neteisminė – į šalių poreikius ir interesus orientuotas ginčų sprendimo būdas.

Vokietijoje privačią neteisminę mediaciją organizuoja Šeimos ginčų mediatorių asociacija (toliau vadinama – Asociacija)⁵⁸ bei Mediatorių susivieniji-

⁵⁷ *Sondaitė J.* Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas, 2004, Nr. 3 (2), p. 114–118.

⁵⁸ Bundes-Arbeitsgemeinschaft für Familien-Mediation e. V. Plačiau žr. <<http://www.bafm-mediation.de/>>.

mas (toliau vadinama – Susivienijimas).⁵⁹ Asociacija yra priėmusi gaires, skirtas neteisminės (privačios) šeimos ginčų mediacijos plėtojimui.⁶⁰ Asociacijos mediatoriams privalomas Europos mediatorių elgesio kodeksas, be to Asociacija turi savo praktikos kodeksą, parengtą remiantis Europos mediatorių elgesio kodeksu. Asociacijos internetinėje svetainėje nurodoma, kad ir turiniai, ir neturiniai šeimos ginčai gali būti sprendžiami šeimos ginčų mediacijos keliu.⁶¹ Ginčų pobūdis gali būti labai įvairus: turto padalijimas, paveldėjimas, konfliktai tarp kartų, konfliktai šeimose, kuriose gyvena įvaikintas vaikas, skyrybos, separacija, problemos mokykloje, tėvų atsakomybė vaikams ir pan. Šeimos ginčų mediacijos procesas susideda iš penkių stadijų: (a) įžangos – paaiškinimo šalims, kaip organizuojamas procesas; (b) problemos iškėlimo – kiekvienos šalies problemų pristatymo iš savo perspektyvos; (c) konflikto sprendimo – kiekvienos šalies interesų tyrimo; (d) galimų konfliktų sprendimo būdų analizavimo; (e) proceso pabaigos – abipusio susitarimo radimo ir pasirašymo.⁶² Vienos sesijos trukmė – 60 arba 90 minučių. Sesijų skaičius priklauso nuo ginčo pobūdžio ir nuo atstumo: jei šalys gyvena tame pačiame mieste, susitinkama nuo 3 iki 8 kartų. Sesijų skaičius taip pat priklauso nuo to, kaip greitai šalys pristato reikiamus dokumentus.⁶³ Iš pateiktų skaičių matyti, jog neteisminės mediacijos procesas yra gana operatyvus. Mediacijos procese gali dalyvauti trečiosios šalys (teisininkai, notaras). Vokietijoje neteisminė mediacija yra savanoriška ir gali būti nutraukiama šalių ar mediatoriaus bet kurioje stadijoje. Vokietijos teisė nenustato bendros pareigos šalims bandyti išspręsti savo ginčą neteisimine tvarka prieš perduodant jį nagrinėti teismui. Jau buvo minėta, jog pagal ĮCPKĮ 15a str. 2 d. taikinimo procedūros šeimos ginčų bylose nėra būtinos. Atitinkamą nuostatą atkartoja ir rekomendacinio pobūdžio teisės aktai – Asociacijos

⁵⁹ Bundesverband Mediation. Plačiau žr. <<http://www.bmev.de/>>.

⁶⁰ Vokietijos Federacinės Respublikos Gairės šeimos mediacijos vystymui, priimtoms 2004 m., aktuali redakcija 2008 m. lapkričio 16 d. (vok. *Richtlinien zur Förderung von Mediation*). <<http://www.bafm-mediation.de/ausbildung/ausbildungs-richtlinien-der-bafm/2-richtlinien-der-bafm-fur-mediation-in-familienkonflikten/>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁶¹ Prieiga per internetą: <<http://www.bafm-mediation.de/ausbildung/warum-eine-mediationsausbildung/>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁶² Die Phasen einer Mediation. Prieiga per internetą: <http://www.mediation-goebel.de/Phasen_der_Mediation/phasen_der_mediation.html> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁶³ Dažniausiai užduodami klausimai apie Asociacijos vykdomą mediaciją Vokietijoje: <http://www.bafm-mediation.de/hauptfragen/the_most_important_questions/> [Žiūrėta: 2009 08 07]

gairėse nurodoma, kad vienas iš šeimos ginčų mediacijos principų yra savanoriškumas.⁶⁴

Austrijoje praktikuojama ir teisminė, ir neteisminė mediacija. Pagrindinis mediaciją reglamentuojantis teisės aktas yra Federalinis įstatymas dėl mediacijos civilinėse bylose (vok. *Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen*). Įstatymas įsigaliojo 2004 m. kovo 1 d. ir padėjo teisinius pagrindus mediacijai visoje civilinėje teisėje, įskaitant ir šeimos teisę. Neteisminė mediacija yra savanoriškas ginčų sprendimo būdas, kurį veda tarpininkas (mediatorius) pripažintais metodais. Mediacijos tikslas – pasiekti sprendimą, už kurį šalys būtų pačios atsakingos.⁶⁵ Pagrindinės mediatoriaus pareigos:⁶⁶ toliau kelti kvalifikaciją bent 50 valandų per penkerius metus, išaiškinti šalims mediacijos esmę, pasiūlyti iš mediacijos, kai atsiranda interesų susidūrimas tarp mediatoriaus ir vienos iš šalių, protokoluoti mediacijos procesą, užtikrinti savanoriškumą ir konfidencialumą, apsidrausti civilinę atsakomybę. Mediatorių Taryba ruošia ir tvirtina mediacijos mokymų programas. Tarybos nariai skiriami Teisingumo ministerijos penkeriems metams iš įvairių mediatorių asociacijų, teisininkų asociacijų, kitų profesijų, susijusių su mediacija, atstovų, mokslininkų, turinčių specialių žinių mediacijos srityje. Taryba priima ir šalina mediatorius iš sertifikuotų mediatorių sąrašo.⁶⁷

Nutraukti santuoką, paskelbti ją negaliojančia arba nuspręsti dėl jos negaliojimo gali tik teismas. Ginčai dėl santuokos nutraukimo, negaliojimo ar pripažinimo negaliojančia arba apskritai dėl santuokos buvimo ar nebuvimo teisingi apylinkių teismams (vok. *Bezirksgericht*).⁶⁸ Tokia nuostata egzistuoja ir Vokietijoje, – santuoka gali būti nutraukta tik teismo sprendimu (nutartimi) vieno arba abiejų sutuoktinių prašymu.⁶⁹

Specialiai šeimos ginčams spręsti taikoma mišri mediacijos rūšis – tarpdisciplininė komediacija. Komediacija jungia teisinę ir psichologinę perspektyvas,

⁶⁴ Gairių 2.3.1 str.

⁶⁵ Austrijos federalinio įstatymo dėl mediacijos civilinėse bylose 1 str. Prieiga per internetą: <[http://www.mediatorenliste.justiz.gv.at/mediatoren/mediatorenliste.nsf/ContentByKey/VSTR-7JRVHG-DE-p/\\$file/2003a029.pdf](http://www.mediatorenliste.justiz.gv.at/mediatoren/mediatorenliste.nsf/ContentByKey/VSTR-7JRVHG-DE-p/$file/2003a029.pdf)> [Žiūrėta: 2009 08 25]

⁶⁶ Austrijos federalinio įstatymo dėl mediacijos civilinėse bylose 15, 16, 17, 20, 29 str.

⁶⁷ Ten pat.

⁶⁸ Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose, 10 klausimas. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_aus_lt.htm> [Žiūrėta: 2009 08 07].

⁶⁹ Vokietijos Civilinio kodekso 1564 str. 1 d. 1 p.

nes tarpininkais joje gali būti du asmenys, iš kurių vienas yra įgijęs teisinį, kitas – psichosocialinį išsilavinimą. Komediacija gali būti rekomenduojama teismo, ją rinktis taip pat gali pačios šalys. Komediaciją organizuoja Austrijos komediacijos asociacija, įsteigta 1996 m. Asociacija yra subsidijuojama Teisingumo ministerijos bei Socialinės apsaugos, vartotojų ir kartų ministerijos.⁷⁰

Nyderlanduose, panašiai kaip kitose Europos Sąjungos valstybėse, taip pat praktikuojama ir teisminė, ir neteisminė mediacija. Mokslininkai nurodo, jog mediacijos išpopuliarėjimą Nyderlanduose sąlygojo 3 veiksniai: 1) privačių mediacijos paslaugų plėtra; 2) Vyriausybės (ypač Teisingumo ministerijos) parama; 3) akademinės bendruomenės atliekami moksliniai tyrimai.⁷¹

1993 m. įsteigtas Nyderlandų mediacijos institutas, tvarkantis mediatorių registrą, registruojantis mediatorius ir išduodantis mediatorių sertifikatus. Šio Instituto funkcija nėra išskirtinai šeimos ginčų mediacija, tačiau pažymima, jog šeimos ginčai kartu su darbo bei komerciniais ginčais yra vieni iš populiariausių. Pagrindiniai Instituto veiklos principai yra savanoriškumas, nešališkumas bei konfidencialumas (angl. *guiding principles for mediation are voluntariness, impartiality and confidentiality*).⁷²

Skyrybų atveju, panašiai kaip Austrijoje, šis Institutas siūlo komediaciją, kai vienas iš tarpininkų yra psichologas. Nyderlandų teisingumo ministerijos specialistai⁷³ nurodo, jog projekte dėl „geros tėvystės/motinytės“ (angl. *good parenthood*) numatyta, kad skyrybų atveju tėvai turėtų paruošti planą, kuriame aptariamas tolesnis rūpinimasis vaikais. Atsižvelgiant į tai, kad toks planas turėtų būti tvirtinamas abiejų tėvų, šalys, sudarydamos planą, galėtų pasinaudoti mediatorių paslaugomis. Vis dėlto ir tokiais atvejais mediacija nėra privaloma, tačiau gali būti rekomenduojama teismo – šiuo atveju kalbama apie mišrų mediacijos modelį. Teismai patys mediacijos neatlieka, o šalys negali būti verčiamos naudotis mediatorių paslaugomis. Teismas gali šalis nukreipti pas mediatorių, jeigu yra pagrindo manyti, jog ginčas gali būti išspręstas mediacijos būdu (tai daroma laikantis savanoriškumo principo), – sprendžiant šeimos ginčus tai pasitaiko gana dažnai.⁷⁴

⁷⁰ Pagal *Alexander N.* Global trends in mediation. Kluwer Law International, 2006, p. 72.

⁷¹ Ten pat, p. 279.

⁷² Ten pat, p. 280.

⁷³ Nyderlandų teisingumo ministerijos specialisto atsakymas į Teisės instituto 2007 m. kovo 22 d. paklausimą. *Hans Schoenmakers*, Head of Unit, Department for Administration of Justice.

⁷⁴ Ten pat.

Lietuvoje egzistuoja tik teisminė mediacija, neteisminė šeimos ginčų mediacija nėra plėtojama, siūlomos tik pavienės medicijos paslaugos.⁷⁵ Atsiranda ir valstybės iniciatyvų remti šeimos ginčų mediaciją, tačiau kol kas tai yra reti atvejai, susiję su vaikų interesais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos siūlo ikiteisminę šeimos ginčų mediaciją specifinėms situacijoms, kuomet vienas iš tėvų nusprendžia kartu su vaiku grįžti į savo kilmės šalį be kito iš tėvų sutikimo.⁷⁶

Apibendrinant galima teigti, jog neteisminė mediacija organizuojama privačių mediatorių asociacijų, paprastai pritaikyta būtent šeimos ginčų medicijai, tačiau gana ribota savo teisine galia. Taip pat svarbu pažymėti, jog teisė inicijuoti, stabdyti ar nutraukti neteisminę mediaciją suteikta ginčo šalims, – tai sąlygoja aptariamoms medicijos rūšies lankstumą bei dinamiškumą.

Neteisminė mediacija turi ir privalumų, ir trūkumų – tiek lyginant su teisminiu bylinėjimusi, tiek ir su teismine medicija.

Neteisminės medicijos privalumai

1. **Atsakomybės suteikimas šalims.** Tai – didelis privalumas, palyginus su bylinėjimosi procesu bei teismine medicija. Neteisminės medicijos atveju konflikto sprendimo galimybė suteikiama pačioms šalims, o mediatorius moko konstruktyvių, bendradarbiavimu pagrįstų ginčų sprendimo įgūdžių. Su atsakomybės suteikimu pačioms šalims glaudžiai susijęs savanoriškumo principas – laisva valia ginčą medicijos būdu sprendžiantis asmuo labiau linkęs bendradarbiauti su kita šalimi bei su mediatoriumi.⁷⁷ Savanoriškumo principas įtvirtintas Vakarų Europos valstybių teisės aktuose, pavyzdžiui, jau minėtose Vokietijos mediatorių gairėse.⁷⁸

2. **Psichologinis komfortas.** Šis privalumas itin ryškus interesams skirtoje neteisminėje medicijoje. Sudaroma galimybė kiekvienai šaliai išlieti nuoskaudas tuo metu, kai kita šalis klausosi, o tai sunkiau užtikrinti bylinėjimosi proceso ir teisminės medicijos metu. Medicija leidžia pasijusti reikšmingu proceso

⁷⁵ Pastaruoju metu atsirado skelbimų, kuriais privatūs asmenys (neaišku, ar turintys reikiamą išsilavinimą) siūlo medicijos paslaugas, įskaitant ir šeimos ginčų mediciją.

⁷⁶Plačiau: Diplomatinės pamokos besipykstantiems tėvams. Prieiga per internetą: <<http://ivaikimas.lt/print.php?&nn=252>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁷⁷ *Spencer D. Brogan M.* Mediation Law and Practice. Cambridge, 2006, p. 87.

⁷⁸ Gairių 2.3.1 str.

dalyviu, – tai gali sąlygoti didesnę ginčo šalių savigarbą bei pasitikėjimą. Šis psichologinis aspektas vadinamas „įgalinimo“ (angl. *empowerment*) dimensija mediacijos proceso metu.⁷⁹ Be to, nevertinantis šalių interesams skirtos mediacijos pobūdis sąlygoja galimybę tolerantiškai kalbėtis apie savo poreikius.⁸⁰ Ginčo šalys dažnai pradeda viena kitą suprasti, nepaisant nesutarimų. Mediacija tokiu būdu suartina žmones, aršūs priešininkai gali transformuotis į bendradarbiaujančius sąjungininkus. Tai buvo pavadinta „pripažinimo“ (angl. *recognition*) dimensija mediacijos proceso metu.⁸¹

3. Dėmesys vaiko interesams. Šis privalumas būdingas tiek teisminei, tiek neteisminei mediacijai, vis dėlto, kaip minėta, lengvinamojo stiliaus (neteisminė) mediacija rekomenduotina tas atvejais, kai ginčas susijęs su subjektyviais tarpusavio santykiais, savigarba. Manytina, jog neformalus ir nevertinantis neteisminės mediacijos proceso pobūdis labiau apsaugo vaiko interesus. Neteisminė mediacija skatina tėvus gilintis į vaikų poreikius ir apriboja psichologinę žalą vaikų ir tėvų santykiams. Ji dažnai neišvengiama teismo proceso metu, nes konfliktuojančios šalys siekia diskredituoti viena kitą tam, kad įgytų palankesnę derybinę poziciją. Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje ir kitose šalyse vaikai gali dalyvauti mediacijos procese, atsižvelgiant į jų amžių. Mediatorius turi užtikrinti, kad sprendimas atitiks vaiko interesus ir turėti specialių žinių apie vaikų ir tėvų santykius.⁸²

4. Išsaugomi šalių santykiai ir galimybė bendradarbiauti ateityje. Šis privalumas būdingas tiek teisminei, tiek neteisminei mediacijai, vis dėlto privačios mediacijos atveju aptariamas privalumas labiau pastebimas, nes mediacinis susitarimas nėra *res judicata*, jis priklauso tik nuo ginčo šalių ir tarpininko. Neteisminė mediacija išsiskiria tuo, kad ji stimuliuoja proceso dalyvius tiesiogiai bendradarbiauti vienas su kitu, nagrinėti ginčą kaip bendrą problemą, kuriai išspręsti reikalinga aktyvi įvairių galimų sprendimo variantų paieška, žiūrėti vienas į kitą su pagarba, sutelkti dėmesį į tai, „kas bus ateityje“, o ne vien

⁷⁹ Baruch Bush R. A., Folger J. P. The Promise of Mediation. 2005, p. 11.

⁸⁰ „Le médiateur familial comme tous les acteurs de la gestion de la crise intrafamiliale se trouve en face de personnes en fragilité, en souffrance psychologique, en perte de repères; leur permettre d'être accompagnées de façon structurée, pour la seule demande qui est formulée permet d'aider à étayer et à être autonome, à sortir des confusions.“ Daban J. Quelle déontologie pour la médiation familiale? // Actualité Juridique Famille, DALLOZ, 2004, p. 351.

⁸¹ Baruch Bush R. A., Folger J. P. The Promise of Mediation. 2005, p. 11.

⁸² Vokietijos Federacinės Respublikos Gairių šeimos mediacijos vystymui 4.2 str.

į tai, „kas įvyko praityje“. Neutrali trečioji šalis (mediatorius) nėra nei teisėjas, nei patarėjas, turintis paskelbti sprendimą (kas buvo teisus, o kas – kaltas). Vietoje to mediatorius rūpinasi dialogu tarp šalių ir įgalina – veda jas prie abipusiai tenkinančio sprendimo paieškos. Neteisminės mediacijos atveju susitariama taip, kad liktų patenkintos abi šalys, ir didėja tikimybė, jog šalys laikysis priimtų sprendimų.⁸³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos aiškinamojo memorandumo⁸⁴ 1.1.5 punkte nurodoma, jog tarpininkavimas taip pat gali prisidėti prie tvaresnių ekonominių ir socialinių tendencijų, išsaugant santykius tarp šalių po ginčo išsprendimo, skirtingai nuo ardomojo poveikio, kurį daro ginčas, sprendžiamas arbitražo būdu.

5. **Konfidencialumas.** Šis privalumas būdingas tiek privačiai, tiek teisminei mediacijai, vis dėlto manytina, jog privačios mediacijos atveju šalys yra santykinai „ramesnės“ dėl to, kad konfidenciali informacija nepasieks teisėjų.⁸⁵ Privačios mediacijos procesui mediatorių pasirenka šalys. Mediatorius negali po mediacijos būti liudytoju, atstovu ar ekspertu teisme. Visi mediacijos proceso dalyviai negali atskleisti mediacijos procese aptartų dalykų be visų kitų dalyvių sutikimo.⁸⁶

Neteisminės mediacijos trūkumai

1. **Sąlyginis neteisminės šeimos ginčų mediacijos privalomumas.** Pabrėžtina, kad neteisminėje mediacijoje priimtas susitarimas gali būti vykdomas tik gera šalių valia. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos dėl tam tikrų mediacijos aspektų civilinėse bylose⁸⁷ 19 punkte nustatyta, jog šalys narės turi užtikrinti, kad rašytinis mediacinis susitarimas būtų įgyvendinamas, be to, mediacinis susitarimas vienoje valstybėje narėje turėtų būti pripažįstamas ir vykdytinas ir kitoje valstybėje narėje (20 punktas). Kaip iliustratyvų pavyzdį galima pateikti Vokietiją – mediacinis susitarimas čia baigiamas memorandumo aktu – abiejų

⁸³ Model Standards of Practice for Family and Divorce Mediation, 2001; cituota iš *Sondaitė J.* Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis // Socialinis darbas, 2006, Nr. 5 (2), p. 24.

⁸⁴ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. SEK (2004) 1314.

⁸⁵ *Heden T.* Coercion and Self-Determination In Court-Connected Mediation: All Mediations Are Voluntary, But Some Are More Voluntary Than Others // The Justice System Journal, Vol. 26, Number 3 (2005), p. 273–292.

⁸⁶ Vokietijos Federacinės Respublikos Gairių šeimos mediacijos vystymui 3.1 str.

⁸⁷ Direktyva Nr. 2008/52/EC.

šalių patvirtintu sprendimu, kuris nėra teisiškai privalomas ir vykdytinas. Tačiau memorandumo aktą patvirtinus notariškai, jis tampa vykdytinu.⁸⁸ Panaši nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 6 str. 2 d.: „*Taikinamojo tarpininkavimo metu ginčo šalių sudaryta taikos sutartis ginčo šalims turi įstatymo galią.*“ N. Kaminskienės teigimu, alternatyviu ginčo sprendimo keliu pasiektiems taikiems susitarimams reikėtų ne tik suteikti privalomąjį pobūdį, bet ir užkirsti kelią konflikto nagrinėjimui teisme dėl to paties dalyko tuo pačiu pagrindu. Mokslininkė siūlo papildyti LR CPK str. 2 d. esantį atsisakymo priimti ieškinį pagrindų sąrašą ir LR komercinio arbitražo įstatymo 11 str. nauju pagrindu, įgalinančiu teismą (arbitražą) atsisakyti priimti ieškinį: „*jeigu šalys yra taikiai išsprendusios ginčą tarp tų pačių šalių, dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu alternatyvaus ginčo sprendimo procedūra sudarydamos taikų susitarimą ir atsakovas prieštarauja šio ginčo nagrinėjimui teisme (arbitraže) bei reikalauja laikytis taikaus susitarimo, išskyrus atvejį, kai ieškiniu reikalaujama alternatyvia ginčo sprendimo procedūra pasiektą susitarimą ar jo dalį pripažinti negaliojančiais.*“⁸⁹

2. **Neteisminės mediacijos ribotumas.** Neteisminė mediacija ribota savo apimtimi: nutraukti santuoką, paskelbti ją negaliojančia arba nuspręsti dėl jos negaliojimo gali tik teismas (Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje ir kitose Europos šalyse, taip pat ir Lietuvoje). Taigi galutinė mediacijos trukmė išsitęstų, jeigu ginčai dėl santuokos nutraukimo būtų sprendžiami ir teisme, ir privačios mediacijos būdu. Kita vertus, kokybiškai parengtas ir abi šalis tenkinantis mediacinis susitarimas dėl santuokos nutraukimo padarinių turėtų būti svarbiau už kelis „sutaupytus“ mėnesius, o mediacijos operatyvumas neturėtų būti suprantamas kaip skubotumas.

3. **Pasitikėjimo teisingumo sistema dilema.** Privačios šeimos ginčų mediacijos plėtros atveju gali menkėti teismo, teisės normų ir teisėjų vaidmuo, mažėti advokatų poreikis, – tai gali lemti pasitikėjimo pačia teisingumo vykdyimo sistema sumažėjimą. Kitaip tariant, privačiai mediacijai tapus veikiau taisykle, nei išimtimi, galėtų tapti neaiškūs teismo kaip valstybės institucijos užda-

⁸⁸ Dažniausiai užduodami klausimai apie Asociacijos organizuojamą mediaciją Vokietijoje. Prieiga per internetą: <http://www.bafm-mediation.de/hauptfragen/the_most_important_questions/> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁸⁹ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: MRU, 2009, p. 150.

viniai. Šia prasme kyla konceptualus klausimas dėl civilinio proceso tikslų. Žvelgiant iš šių dienų perspektyvos, vis daugiau mokslininkų laikosi požiūrio, kuriuo remiantis civilinis bylinėjimasis laikomas *ultimum remedium*.⁹⁰ Kitaip tariant, manoma, kad civilinio proceso tvarka turėtų būti nagrinėjami tik sudėtingi ginčai, tuo tarpu paprastesniems reikėtų taikyti alternatyvias ginčų sprendimo formas. Taigi pasitikėjimo teisingumo sistema sumažėjimą vargu ar galima laikyti realiu trūkumu, atvirkščiai, daugiau dėmesio teisme skiriant sudėtingoms byloms, teisėjai galėtų kvalifikuočiau išspręsti komplikuotus atvejus, dėl to pasitikėjimas teisingumo vykdymo sistema galėtų netgi padidėti.

4. **Neteisminės mediacijos kaštai.** Pažymėtina, kad neteisminės mediacijos atveju kaštai paprastai tenka ne valstybei, o pačioms ginčo šalims. Ir teisminės mediacijos atveju yra šalių (pavyzdžiui, Prancūzija),⁹¹ kuriose atlygį teismo pasiūlytam mediatoriui moka šalys. Dėl nemažų kaštų mediacija gali būti netgi brangesnė už teisminį bylinėjimąsi. Antai Vokietijos Asociacijos internetiniame tinklalapyje⁹² nurodoma, kad valandinis atlygis mediatoriui svyruoja nuo 50 iki 180 eurų už vieną susitikimą (advokato konsultacija Vokietijoje kainuoja apytiksliai nuo 100 iki 225 eurų).⁹³ Vokietijoje viešą neteisminę mediaciją, remiantis Socialinės apsaugos kodekso VIII knygos (Parama vaikams ir jaunimui)⁹⁴ 17 ir 18 str., siūlo vietos institucijos, kurios pačios arba per valstybės pripažįstamas nevyriausybines organizacijas privalo teikti konsultacijas partnerystės, separacijos ar skyrybų klausimais. Siekiama suteikti tėvams galimybę išspręsti ginčus bendru sutarimu ir savo iniciatyva, t. y. priimti sprendimą, kuris tėvų ir vaikų bendrų poreikių ir interesų požiūriu būtų teisingas.⁹⁵ Austrijoje Socialinės apsaugos, vartotojų ir kar-

⁹⁰ Plačiau: Tarptautinės konferencijos medžiaga „The Recent Tendencies of Development in Civil Procedure Law – Between East and West. Vilnius, 2007, p. 87.

⁹¹ Prancūzijos Respublikos 1995 m. vasario 8 d. įstatymas Nr. 95–125 dėl teismų organizacijos ir dėl civilinio, baudžiamojo ir administracinio proceso, 22 str. (pranc. *Loi n°95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative*).

⁹² <<http://www.bafm-mediation.de/wichtige-texte/2008-mediations-rechtschutz/>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

⁹³ Pateikta pagal vienos iš Vokietijos advokatų kontoros, įsikūrusios Hamburge, viešus įkainius: <<http://wienskowski-law.com/html/fees.html>>.

⁹⁴ Plačiau apie paramos vaikams ir jaunimui sistemą Vokietijoje žr. *Oberloskamp H.* Paramos jaunimui Lietuvoje ir Vokietijoje teisės ir praktikos palyginimas // Teisės problemos, 2007, Nr. 4 (58), p. 5–28.

⁹⁵ SGB VIII (KJHG) 17 str.: „*Konsultavimas partnerystės, separacijos ir skyrybų klausimais*“, 18 str.: „*Konsultavimas ir parama vykdant asmenų globą*“. Interneto tinklalapyje <www.dajeb.de> galima rasti duomenų bazes, kuriose pateikiama informacija apie konsultacijas teikiančius centrus. [Žiūrėta: 2009 08 07]

tų ministerija teikia subsidijas mediacijai, t. y. šalys moka tik dalį mokesčio arba jo visai nemoka. Valandinis atlygis Austrijoje – 182 eurai mediatorių komandai. Atlygis priklauso ne nuo ginčo pobūdžio, o nuo mediacijai skirto laiko. Mokėtiną kainą šalys pasidalija perpus. Subsidijuojama suma priklauso nuo šeimos pajamų (šalims reikia pateikti pajamų deklaraciją) ir nuo vaikų skaičiaus šeimoje.

5. Galimas lygiateisiškumo principo pažeidimas. Mediacija gali pažeisti silpnesniosios šalies interesus. Priespaudos teorijos autorių teigimu,⁹⁶ nepaisant gerų ketinimų, mediacija gali tapti pavojingu įrankiu, kuriuo pasinaudoję stipresnieji gali engti silpnesnius. Formalumų nebuvimas ir proceso privatumas gali tik sustiprinti šalių nelygybę, o mediatoriui suteiktos galios formuoti procesą ir valdyti diskusijas gali atvesti šalis prie rezultato, kuris yra neteisingas ir tenkina tik stipresniosios šalies interesus. Svarbu pažymėti, jog mediacijos metu negalioja bendras pamatinis principas „vienodas bylas spręsti vienodai, o skirtingas – skirtingai“. Tokiu atveju neprivaloma atsižvelgti nei į susiklosčiusią praktiką, nei į viešą interesą ir gali nutikti taip, kad mediacija padės stipresniajai šaliai išnaudoti silpnesniąją.⁹⁷ Tačiau absoliutinti šio pavojaus nereikėtų – tikėtina, jog lygiateisiškumo principo pažeidimo pavyktų išvengti, jei mediatoriai būtų kompetentingi bei geranoriški profesionalai, išmokę atpažinti ir dirbti su nevienodos padėties šalimis, turinčiomis nesubalansuotai daug ir mažai galių.⁹⁸

Apibendrinant privačios mediacijos privalumus ir trūkumus, matyti, jog trūkumai gali būti sėkmingai neutralizuojami, užtikrinant mediacijos kokybę. Manytina, jog neteisminė mediacija yra skatintinas šeimos ginčų sprendimo būdas dėl savo efektyvumo, dinamiškumo ir konfidencialumo. Kartu pažymėtina, jog neteisminės mediacijos atveju atsakomybė suteikiama pačioms ginčo šalims, – tai gali sąlygoti geranoriškesnę bendravimą ateityje. Siekiant, kad privati mediacija efektyviai veiktų, būtina pašalinti galimus pavojus: investuoti į kompensuojamąsias mediacijos paslaugas, vykdyti tęstinius mediatorių mokymus bei įtvirtinti teisės aktuose nuostatą, jog mediacinis susitarimas turėtų būti patvirtintas teisiškai ir turėti įstatymo galią, skleisti visuomenėje informaciją apie alternatyvius ginčų sprendimo būdus bei jų privalumus. Taip pat svarbu

⁹⁶ *Baruch Bush R. A., Folger J. P.* The Promise of Mediation. 2005, p. 9–22.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Pagal šeimos mediacijos pagalbos liniją Jungtinėje Karalystėje. Prieiga per internetą: <<http://www.familymediationhelpline.co.uk/faqs.php>> [Žiūrėta: 2009 08 25]

pažymėti, jog skirtumai tarp teisminės ir neteisminės mediacijos nėra labai ryškūs ir galimos tam tikros „hibridinės“ mediacijos formos, egzistuojančios užsienio valstybėse. Pavyzdžiui, teisminė mediacija galėtų transformuotis į neteisminę, jei teisėjo iniciatyva mediacija vyktų už teismo ribų, konfidencialioje aplinkoje, tarpininkaujant privačiam mediatoriui (kaip yra Vokietijoje). Tokiu atveju teisminės ir neteisminės mediacijos privalumai susijungtų ir būtų įmanoma lengviau išvengti galimų konfidencialumo principo pažeidimo bei neprivalomumo pavojų. Kitas mišrus modelis – privati mediacija, vykdoma dviejų mediatorių, kurių vienas turėtų teisinį, kitas – psichosocialinį išsilavinimą (šis modelis praktikuojamas Austrijoje bei Nyderlanduose). Atitinkamą mediacinį susitarimą patvirtinus notarui, pavyktų išvengti galimų piktnaudžiavimo susitarimais ir silpnesnės šalies interesų pažeidimo pavojų.

ŠEIMOS GINČŲ MEDIACIJOS PERSPEKTYVOS LIETUVOS TEISINĖJE SISTEMOJE

Šioje straipsnio dalyje aptarsime esamą ir kurtiną (galimą) teisinę bei institucinę aplinką, kurioje šeimos ginčų mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas galėtų plėtotis Lietuvoje.

Santuokos nutraukimas kaip autentiškas veiksmas ir teisingumo aktas⁹⁹

Vienas iš numatomų šeimos teisės modifikavimo projektų numato, jog santuokos nutraukimui bendru sutuoktinių susitarimu užtektų notaro patvirtinimo.¹⁰⁰ Vakarų teisės tradicijoje lotyniškasis notariatas savo veiksmu užtikrina, jog atliktas teisinis veiksmas yra autentiškas. Tiesa, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 str., kuriame apibrėžiama notaro sąvoka, vadovaujamosi formaliuoju-funkciniu apibrėžimu: „*Notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų.*“¹⁰¹ Tai reikštų, jog teleologiniu požiūriu dabar

⁹⁹ *Autentiškas* – šiuo atveju reikštų *notarinis* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso prasme.

¹⁰⁰ Teisingumo ministras: nekilnojamojo turto sandoriai pigs. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/28>> [Žiūrėta: 2009 08 03]

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (Žin., 1992, Nr. 28–810) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

galiojančioje Lietuvos teisėje yra įtvirtinta hipotezė, kad notaras, atlikdamas sandorių tvirtinimo ir kitus veiksmus, yra teisės aktų teisėtumo garantas *lato sensu*. Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 str. 1 d. 1 p., notaras tvirtina sandorius bei atlieka kitus įstatyme numatytus notarinius veiksmus.

Šiuo metu diskusijoje dėl santuokos nutraukimo bendru sutuoktinių susitarimu, kaip notarinio veiksmo, teigiama, jog „*Notarai galėtų perimti kai kuriuos civilinės metrikacijos įstaigų atliekamus veiksmus – santuokų ar gimimo registravimą, taip pat vykdyti dalį šiuo metu teismų atliekamų funkcijų – santuokos nutraukimą bendru sutuoktinių sutikimu, pareiškimų dėl paveldėjimo procedūrų taikymo nagrinėjimą ir kita.*“¹⁰² Tačiau šiuose debatuose nepastebima, jog santuokos nutraukimas gali būti vienas iš teisingumo vykdymo aktų.¹⁰³

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. įtvirtinama, jog „*Lietuvos Respublikoje teisingumą vykdo tik teismai*“. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau vadinama – LR CK) 3.52 str. 1 d. įtvirtinta, jog „*bendras sutuoktinių prašymas nutraukti santuoką paduodamas vieno iš sutuoktinių gyvenamosios vietos apylinkės teismui.*“ Dar plačiau ir giliau turėtų būti nagrinėjama „teisingumo vykdymo“ sąvoka – ta apimtimi, kuria santuoka *lato sensu* yra sandoris tarp šalių. Kaip ir kitiems sandoriams, joms galioja atitinkamas nutraukimo ir pripažinimo negaliojančiais teisinis mechanizmas. Šiuo požiūriu, santuokos teisiui vertinimui (kartu ir vertinimui visuomenėje) negali neturėti įtakos ta aplinkybė, koks subjektas turi teisę priimti sprendimą, kad santuoka yra nutraukta, ir tą sprendimą patvirtinti valstybės vardu. Šiuo požiūriu šeimos ginčų mediaci-

¹⁰² Teisingumo ministras: nekilnojamojo turto sandoriai pigs. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimaspaudai/28>> [Žiūrėta: 2009 08 03]

¹⁰³ Istorškai santuoka abipusiu šalių susitarimu buvo ir yra plačiai diskutuojama įvairiais aspektais. Santuokos nutraukimo tema yra integrali sutarčių teisės dalis, *inter alia* ta apimtimi, kuria siekiama aiškintis šalių valios reikšmę. Tuo būdu ir santuokos nutraukimas betarpiškai susijęs su santuokos koncepcija: ar ji traktuotina tik kaip paprasta sutartis, ar kaip platesnio pobūdžio vertybė. Pvz., Prancūzijos CK 227-2 str. nustato, kad santuoka nutraukiama „*par le divorce légalement prononcé*“ (teisėtai paskelbus skyrybas). Prancūzijos teisės tradicijoje santuokinio ryšio nutraukimas kildintinas tiek iš abiejų šalių valios, tiek iš vienašališko veiksmo. Ši nuostata grindžiama 1791 m. *Assemblée constituante* sprendimu, kad „*santuoka yra civilinė sutartis*“. Lietuvos teisėje santuoka pripažįstama didesne vertybe, nei vien civilinė sutartis. Šių dviejų aspektų sąveika ir pagrindžia nuomonę, jog viena vertus, sutarties nutraukimas nesikreipiant į teismą negali būti traktuojama kaip pakankamai teisiškai pagrįsta priemonė, kita vertus, santuoką pripažįstant didesne vertybe nei vien civiline sutartimi, jai taikytinas ir sudėtingesnis nutraukimo mechanizmas. *Giacopelli-Mori M. L'autonomie de la volonté dans les conventions entre époux divorcés // RTD Civ., 2001, p. 505.*

ja Lietuvoje įgytų ypatingą reikšmę dėl to, kad mėginimo sutaikyti veiksmų imtųsi teismo ar kito subjekto įgaliotas ar paskirtas mediatorius, o mediatoriaus veikla, siekiant sutaikyti šalis, taptų neatsiejama teisingumo vykdymo dalimi. Teismo sprendimas, sutartis turi įstatymo galią ir šiuo požiūriu notarinis veiksmas negali būti prilyginamas teisingumą vykdančio teismo sprendimui ar pačiai sutarčiai, kurios pagrindas yra šalių valios išraiška, nebent notaras įgytų *quasi* deleguotą¹⁰⁴ teisę priimti sprendimą dėl santuokos nutraukimo. Pagal klasikinę *aristotelinę filosofiją*, sutartis įstatymo galią turi ne pati iš savęs (ne dėl to, kad tam tikri asmenys apsitarė, surašė dokumentą, pasirašė), bet pirmiausia dėl to, kad įstatymas suteikia tam tikros rūšies susitarimui (sutarčiai, sandoriui) tokią galią.¹⁰⁵ Taigi ir santuokos atžvilgiu galioja panaši nuostata, o tai reiškia, kad santuokos nutraukimą įtvirtinus tik kaip formalų veiksmą, santuoka praranda svarbios visuomeninės vertybės reikšmę. Ypatingą santuokos pobūdį sąlygoja pati santuokos prigimtis, tarpusavio santykiai, vaikų auklėjimas, išlaikymo pareigos ir t. t. Šiuo požiūriu būtina įvertinti, kad teismas, priimdamas sprendimą nutraukti santuoką, tai atlieka pirmiausia ne kaip formalų patvirtinimą, bet ištyręs situaciją, jog šalių sudaryta santuoka tikrai nutrauktina (pripažintina negaliojančia), atlieka teisingumo veiksmą Lietuvos Respublikos Konstitucijos cituoto straipsnio prasme. Šiuo aspektu valstybės įsikišimas ne tik nutraukiant santuoką, bet ir naudojant mediacijos institutą – bandant santuoką išsaugoti (ar bent taikiai išspręsti su skyrybomis susijusius ginčus), – turėtų būti proporcingas tai socialinei tikrovei, su kuria susiduriama. Būtent šia prasme mediacija laikytina šeimos politikos dalimi, reikalau-

¹⁰⁴ „Quasi deleguota teisė“ vykdyti teisingumą konstitucinės teisės požiūriu yra sudėtinga konstrukcija, nes notaras negalėtų būti įgaliotas konkretaus teismo, bet turėtų turėti bendro pobūdžio įstatymo lygmeniu (ar Konstitucijos?) nustatytą įgaliojimą priimti sprendimą dėl santuokos nutraukimo. *Tarsi* delegavimo pobūdis atsiranda iš to, kad Konstitucija nedviprasmiškai ir aiškiai nustato teisingumo vykdymo subjektą, dėl to numatomas reguliavimas galimai neatitinka Konstitucijos nuostatos ta apimtimi, kuria Konstitucija nustato, kad teisingumo vykdymas yra iš esmės išimtinė teismo prerogatyva. Ši nuostata Lietuvos sutarčių teisėje yra sąlyginė – viena iš sutarties šalių sutartyje ir/ar įstatymuose nustatyta tvarka gali nutraukti sutartį, o tai reiškia ir įvykdyti teisingumą. Tačiau dėl santuokos nutraukimo, kaip teisingumo vykdymo akto, diskusija lieka atvira ir reikalauja papildomų argumentų bei svarstymų.

¹⁰⁵ “<...> while contracts do not of course make the law binding, the law does make any lawful contract binding, and that the law itself as a whole is a of contract, so that any one who disregards or repudiates any contract is repudiating the law itself”. Aristotle. *Rhetoric*, 1376b, 7–10. Cituota iš *McKeon R.* (ed.). *The Basic Works of Aristotle*. New York, 1941. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/pss/2708158?cookieSet=1>> [Žiūrėta: 2009 12 02]

jančia atitinkamų įstatyminių priemonių ir plačios diskusijos visuomenėje. Manytina, kad mediacija įgytų ypatingą reikšmę aiškinant santuokos nutraukimą kaip teisingumo veiksmą, atliekamą valstybės vardu ne tik dėl to, kad teisingumą vykdo tik teismai, bet ir dėl to, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. nustatyta, jog „*Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.*“

Teisės sociologijos požiūriu, situacija daug sudėtingesnė, kai santuokos nutraukimo siekiama vienos iš šalių prašymu ir konflikto šeimoje sprendimo forma yra siekis teisine prasme panaikinti santuoką kaip visuomeninių santykių pagrindą. Konfliktas sprendžiamas nutraukiant santuoką, t. y. ją panaikinant. Kreipimasis į teismą yra kraštutinė priemonė ir jos yra imamasi jau po ilgo laukimo ir tikėjimosi, jog situacija pasikeis savaime. Šiuo aspektu nėra labai svarbu, ar notaras, ar kitas subjektas įvykdys teisingumą, formaliu veiksmu nutraukdamas santuoką. Reikšmingas laikotarpis yra nuo problemos identifikavimo iki galutinio sprendimo priėmimo, kuriame būtinos pastangos imtis visų įmanomų priemonių rasti kitas išeitis. Pažymėtina, kad LR CK ir CPK nuostatomis dėl santuokos nutraukimo, nors ir deklaruojama pareiga imtis taikinimo priemonių, tačiau išimčių sistema sudaro teisinį pagrindą tam tikrais atvejais nutraukti santuoką taip pat lengvai, kaip ir sužadėtuves.

Šiuo aspektu svarbu, kaip minėta, kad notariato vaidmuo Lietuvos teisės sistemoje yra valstybės deleguotų funkcijų vykdymas, tačiau notaras iš esmės nėra savo klientų patarėjas ar konsultantas. Tiesioginės mediatoriaus funkcijos notaras negalėtų imtis ne tik dėl jam valstybės patikėtos veiklos ypatumų, mediatoriui keliamų kvalifikacinių reikalavimų, bet ir dėl finansinio suinteresuotumo santuokos nutraukimu. Notaras iš esmės galėtų būti ir mediatoriumi, tačiau ši funkcija turėtų būti atliekama atskirai nuo tiesioginių notaro funkcijų. Vargu ar notarui galėtų būti suteikta teisė (juo labiau – pareiga) pačiam paskirti mediatorių, nes tai dubliuotų teismo funkcijas.

Šeimos ginčų mediacija nėra vien LR CPK 540 str. 3 d., LR CK 3.54 str., LR notariato įstatymo objektas, bet vertintina daug platesniame kontekste, t. y. kaip šeimos politikos objektas, reikalaujantis rimtos diskusijos tiek visuomenėje, tiek akademinėje bendruomenėje, tiek aukščiausiuoju valstybės lygiu. Teisės praktika rodo, kad sudėtingas ir/ar brangus skyrybų procesas skatina ginčo šalis ieškoti papildomų (alternatyvių) priemonių spręsti susidariusią sudėtingą situaciją. LR CK 3.54 str. 4 d. įtvirtinta: „*jeigu sutuoktiniai daugiau nei vienerius metus kartu bendrai nebegyvena arba termino susitaikyti nustatymas iš esmės prieštarautų vieno sutuoktinio ar jų vaikų interesams, taip*

pat, kai abu sutuoktiniai reikalauja nagrinėti bylą iš esmės, terminas susitaikyti nenustatomas.“ Taigi ši dalis yra to paties straipsnio 1 d. išimtis, pagal kurią „teismas privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti“. Sutuoktinių taikinimas yra tik formalus veiksmas – tereikia „nustatyti ne ilgesnį nei šešių mėnesių terminą sutuoktiniams susitaikyti“. Taigi, viena vertus, LR CK 3.54 str. nustato realų teisinį pagrindą mediacijai, tačiau nenumato jokių konkrečių priemonių „sutuoktiniams sutaikyti“.

Mediatorių rengimas ir mediacijos kaštai

Mediacijos plėtrai itin svarbi mediacijos idėjų sklaida ir mediatorių paruošimas. Europos Parlamento ir Tarybos priimtoje Direktyvoje dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų¹⁰⁶ įtvirtinta, kad „Tarpininkavimas“ – tai visi procesai, kuriuose dviem ginčo šalims arba didesniam jų skaičiui susitarti padeda trečioji šalis, neatsižvelgiant į tai, ar procesas inicijuojamas šalių sprendimu, siūlant arba reikalaujant teismui, ar pagal valstybės narės nacionalinę teisę. Jis neapima teisėjo pastangų išspręsti ginčą su juo susijusiame teisminiame procese.“ Tai reikštų, kad tarpininkavimas negali būti suprantamas kaip teisėjo veikla *stricto sensu*, bet kaip trečiojo asmens dalyvavimas, siekiant padėti susitarti šalims. Be to, tarpininkavimo sąvoka yra labai plati ir apima daugelį civilinių santykių. Šios Direktyvos 4 str. 1 d. numatyta, jog „Komisija ir valstybės narės remia ir skatina tarpininkų bei tarpininkavimo paslaugas teikiančių organizacijų savanoriškų elgsenos kodeksų parengimą ir laikymąsi Bendrijos bei nacionaliniu lygmenimis ir kitus su tarpininkavimo paslaugų teikimu susijusius veiksmingus kontrolės mechanizmus.“ Kvalifikuotų mediatorių rengimas pagal europinę teisę yra valstybės narės pareiga (4 str. 2 d.): „Valstybės narės remia ir skatina tarpininkų mokymą, kad ginčo šalys galėtų pasirinkti tarpininką, kuris sugebėtų veiksmingai tarpininkauti, pateisindamas šalių lūkesčius.“ Pažymėtina, kad minėta Direktyva turėjo būti įgyvendinta iki 2007 m. rugsėjo 1 d. Šios Direktyvos nuostatos buvo perkeltos į jau minėtą Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymą (įsigaliojo 2008 m. liepos 31 d.), kuris iš esmės atkartoja Direktyvą, išskyrus finansavimo aspektą, kuriame numatyta, jog Vyriausybės nustatyta tvarka valstybė remia tarpininkavimo vystymą, ir šis 10 str. įsigalioja 2010 m. sausio

¹⁰⁶ Prieiga per internetą lietuvių kalba: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:LT:PDF>> [Žiūrėta: 2009 08 09]

1 d. Taigi taikinamasis tarpininkavimas beveik trejus metus nuo Direktyvos įgyvendinimo pradžios nebuvo finansuojamas.

Vadovaujantis Europos Tarybos rekomendacija 2002 (10), turi būti nustatyti standartai dėl mediatorių mokymų, atsakomybės, atrankos ir skyrimo.¹⁰⁷ Vakarų Europos valstybėse mediatorių išsilavinimui skiriamas ypatingas dėmesys. Pavyzdžiui, Prancūzijoje mokymus organizuoja specialios mokyklos, Socialinių reikalų ministerijos autorizuotos teikti mediatorių išsilavinimą. 2004 m. liepos 30 d. aplinkraštyje įtvirtintos keturios mediatorių gebėjimų sritys: 1) priėmimas, įvertinimas, informavimas, orientavimas; 2) ryšių tarp šalių atradimas ar atstatymas, mediacijos tikslo nustatymas kartu su šalimis; 3) administravimas, raporto rašymas, valdymas; 4) mediacinės kultūros propagavimas ir mokymas. Jungtinėje Karalystėje mediatoriumi tampama baigus specialius kursus. Mediatorių mokymus organizuojančios asociacijos nenustato išsilavinimo reikalavimų, tačiau iš kandidatų tikimasi patirties šeimos teisės ar psichoterapijos (t. y. konsultavimo, psichologijos ar socialinio darbo) srityse.¹⁰⁸ Vokietijoje yra jau minėtos dvi mediatorių organizacijos, užsiimančios šeimos mediacija: Šeimos mediatorių asociacija ir Mediatorių susivienijimas. Susivienijimas neorganizuoja specialių mokymų ir nekelia specialių reikalavimų kvalifikacijai. Be to, Mediatorių susivienijimas vienija visus, ne vien šeimos ginčų mediatorius. Asociaciją įkūrė mediatoriai, įgiję išsilavinimą JAV, ir jų kvalifikacijos reikalavimai yra itin aukšti.¹⁰⁹ Asociacijos gairėse¹¹⁰ nurodoma, kad bendrieji išsilavinimo reikalavimai mediatoriams yra teisinis, sociopedagoginis arba psichologinis išsilavinimas. Be to, kandidatai į mediatorius 2 metus mokosi viename iš 14

¹⁰⁷ „States should consider taking measures to promote the adoption of appropriate standards for the selection, responsibilities, training and qualification of mediators, including mediators dealing with international issues“. Europos Tarybos 2002 (10) rekomendacija dėl mediacijos civilinėse bylose, 5 str.

¹⁰⁸ Didžiosios Britanijos teisingumo ministerijos specialistės atsakymas. *Diana Roy*. Family Relationships Branch 1. Family Justice Division. Her Majesty's Courts Service. 2007 m. gegužės 14 dieną gautas atsakymas į Teisės instituto paklausimą.

¹⁰⁹ Divorce mediation in Europe: An introductory Outline. *Miquel Martin Pasals* (University of Girona, Spain) [interaktyvus]. Prieiga per internetą <<http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>> [Žiūrėta: 2007 08 07]

¹¹⁰ 2008 m. lapkričio 16 d. BAFM gairės. Išsilavinimo reikalavimai šeimos ginčų mediatoriams (vok. *Ausbildungsordnung der BAFM für Familien-Mediation*). Prieiga per internetą: <<http://www.bafm-mediation.de/ausbildung/ausbildungs-richtlinien-der-bafm/3-ausbildungsordnung-der-bafm-fur-familien-mediation/>> [Žiūrėta: 2009 08 07] 3.III punktas.

šeimos ginčų mediacijos institutų ar kituose institutuose, kuriuos pripažįsta Asociacija. Reikalaujama ir toliau reguliariai kelti kvalifikaciją. Austrijoje šeimos ginčų mediaciją (komediaciją) vykdo 2 mediatoriai, vienas iš kurių yra įgijęs bazinį psichosocialinį išsilavinimą (psichoterapeutas, psichologas ar socialinis darbuotojas), o kitas – teisininkas (advokatas, notaras ar teisėjas). Gairėse¹¹¹ rekomenduojama, kad mediacijos procese šie 2 asmenys būtų skirtingų lyčių. Be bazinio išsilavinimo, visi mediatoriai turi būti baigę specialius mediacijos mokymus.¹¹² Mokymus sudaro teorinė ir praktinė dalis. Teorinę dalį sudaro nuo 200 iki 300, o praktinę – nuo 100 iki 200 užsiėmimų. Teorinėje dalyje dėstoma mediacijos istorija, raida bei pagrindiniai pavyzdžiai, mediacijos eiga, metodai, specialių dėmesį skiriant deryboms ir sprendimų paieškai, komunikacijos pagrindai, specialių konflikto situacijų pristatymas, konflikto analizė, mediacijos taikymo sritys, asmenybės teorijos ir psichosocialinės intervencijos formos, etinės mediacijos problemos, specialių dėmesį skiriant mediatoriaus pozicijai, teisiniai, ypač – civiliniai teisiniai, – mediacijos aspektai. Praktinę dalį sudaro seminarai, orientuoti į vaidmenų atlikimą, realių sąlygų imitavimą ir refleksiją, darbas su grupėmis, mediacijos proceso stebėseną ir organizavimą padedant supervizoriui, specialūs mokymai.¹¹³ Lyginant su Lietuvoje oficialiai pateikiama teisėjų mokymo programa,¹¹⁴ pastebėtina, jog Austrijos mediacijos mokymų programa yra išsamesnė ir labiau orientuota į praktinius įgūdžius.

Apibendrinant mokymų metodus Europos Sąjungos valstybėse pastebėtina, jog mediatoriais gali būti bazinį socialinio darbo/pedagogikos, psichologijos arba teisės išsilavinimą turintys asmenys, išklause papildomus mokymus. Vieni iš aukščiausių standartų yra Vokietijoje, kur šeimos ginčų mediacijos mokomasi dvejus metus. Mediatorių mokymai yra tarpdisciplininio pobūdžio – siekiant tapti mediatoriumi reikalingos teisinės, psichologinės, vadybinės teorinės žinios bei praktiniai minėtų sričių įgūdžiai. Lietuvoje pastebimos tik mediatorių mokymų užuomazgos. 2001 m. gegužės 16–18 d. Miuncheno ir Drezdeno (Vokietija) Mediacijos

¹¹¹ Richtlinien zur Förderung von Mediation [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <www.rappert.at/mediation/pdf/ARLFLAG.pdf> [Žiūrėta: 2009 08 07] Gairių 3.(2) ir 3. (5) punktai.

¹¹² Divorce mediation in Europe: An introductory Outline. *Miquel Martin Pasals* (University of Girona, Spain). Prieiga per internetą <<http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>> [Žiūrėta: 2009 08 07]

¹¹³ Austrijos Federalinio įstatymo dėl mediacijos civilinėse bylose 29 (2) str.

¹¹⁴ Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/mediacija.asp>> [Žiūrėta: 2009 08 25]

ir skyrybų konsultavimo instituto referentai advokatas ir mediatorius *Joachim Neufeldt* ir mediatorė prof. dr. *Ingemarie Neufeldt*¹¹⁵ vedė pirmąjį šio straipsnio autoriams žinomą šeimos ginčų mediacijos seminarą Lietuvoje, kuriame dalyvavo socialiniai darbuotojai, psichologai, teisininkai. Šį seminarą organizavo Teisės institutas pagal Nepilnamečių justicijos programą.¹¹⁶ Nors šį seminarą vedė Vokietijoje pripažinti, žinomi ir patyrę mediatoriai, jame dalyvavo 20 įvairių sričių atstovų – tiek teoretikų, tiek praktikų, tačiau po jo negimė iniciatyvų toliau plėtoti šią veiklą idėjų ar praktikos lygmenyje. 2007 m. Teisėjų taryba aprobavo teisėjų kvalifikacijos tobulinimo programą „Mediacija. Teisminis sutaikymas. Derybos“,¹¹⁷ 2008 m. Mykolo Romerio universitete buvo parengta ir aprobuota atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo specializacijos magistrantūros studijų programa.

Pažymėtina, jog tardiscipliniam mediacijos pobūdžiui (netgi ir komediacijai) atsirasti teisinės prielaidos Lietuvos teisėje egzistuoja ir šiuo metu: Teisminės mediacijos taisyklių 8 punkte numatyta, kad teismo mediatoriumi skiriamas teisėjas, teisėjo padėjėjas *ar kitas asmuo*, kurie yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą. Prireikus, gali būti skiriami du mediatoriai. Taigi formaliai Teisminės mediacijos taisyklėse sudarytos sąlygos mediacijoje dalyvauti ne tik teisėjams ar teisėjų padėjėjams.

Dar viena svarbi mediacijos plėtros sąlyga – jos kaštai ir finansavimas. Kaip jau minėta, neteisminės mediacijos atveju kaštai paprastai tenka ne valstybei, o pačioms ginčo šalims. Panašiai ir teisminės mediacijos atveju, nes yra šalių (pavyzdžiui, Prancūzija),¹¹⁸ kai honorarą teismo pasiūlytam mediatoriui moka šalys. Dėl nemažų kaštų mediacija gali būti netgi brangesnė (arba tik nežymiai pigesnė) už teisminį bylinėjimąsi. Lyginant su teismo procesu, šeimos ginčų mediacijos pranašumas yra reali galimybė sumažinti bylinėjimosi išlaidas iki protingo minimumo, ne vien tuo, kad nėra pralaimėjusiosios šalies, kuri kom-

¹¹⁵ Plačiau žr. <<http://www.abc-mediation.de/>>.

¹¹⁶ Plačiau žr. Nepilnamečių justicijos programa: vidinis įvertinimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Vid_ivert/NJ_programos_teis_inst_ivertinimas.htm>.

¹¹⁷ Teisėjų tarybos 2007 m. gruodžio 14 d. nutarimas Nr. 13P–208. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/teiseju_kvalifikacijos_tobulinimo_programa.doc> [Žiūrėta: 2009 02 12]

¹¹⁸ Prancūzijos Respublikos 1995 m. vasario 8 d. įstatymas Nr. 95–125 dėl teismų organizacijos ir dėl civilinio, baudžiamojo ir administracinio proceso, 22 str. (pranc. k. *Loi n°95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative*).

pensuoja laimėjusiosios šalies patirtas bylinėjimosi išlaidas, bet ir tuo, kad mediatoriaus honoraras paprastai neturėtų viršyti tam tikrų ribų, kurias reiktų derinti su galimomis bylinėjimosi išlaidomis.¹¹⁹

Sunku pasakyti, ar neteisminė šeimos ginčų mediacija Lietuvoje būtų pigesnė už teisminių bylinėjimąsi. Pavyzdžiui, viena psichologinė šeimos konsultacija, teikiama Vilniaus universiteto mokslininkų, kainuoja nuo 70 iki 120 litų (priklausomai nuo psichologo mokslinio laipsnio).¹²⁰ Lyginant su teisiniu bylinėjimusi, pažymėtina, kad teisminis bylinėjimasis Lietuvoje didžiąja dalimi priklauso nuo ginčo sumos (žyminis mokeskis sudaro apytiksliai nuo 1 iki 3 proc. ieškinio sumos) ir nuo laiko, kurį konkrečiai bylai skiria advokatai (tačiau pabrėžtina, jog egzistuoja valstybės garantuojama pirminė bei antrinė teisinė pagalba).¹²¹ Be to, svarbu pažymėti, jog sutuoktiniai už prašymus nutraukti santuoką bendru sutikimu ir vieno sutuoktinio prašymu atleidžiami nuo žyminio mokesčio.¹²² Taigi esamų į mediaciją panašių paslaugų ar teismo bylinėjimosi kainą sunku palyginti su kol kas Lietuvoje praktiškai neegzistuojančios mediacijos paslaugų kaštais.

IŠVADOS

Apibendrinant straipsnyje atliktą analizę, darytinos šios išvados:

1. Tarpininkavimas (mediacija) bendriausia prasme yra visi procesai, kuriuose dviem ginčo šalims arba didesniajam jų skaičiui susitarti padeda trečioji šalis, neatsižvelgiant į tai, ar procesas inicijuojamas šalių sprendimu, siūlant arba reikalaujant teismui, ar pagal įstatymą. Teisminė mediacija – tai konfliktų sprendimo būdas, kai aptariamos konfliktuojančių šalių teisės ir pareigos, o proceso iniciatyva priklauso teismo paskirtam mediatoriui. Neteisminė mediacija – tai šalių poreikiams ir interesams nagrinėti skirtas ginčų sprendimo būdas, kai tarpininkai yra privatūs mediatoriai, o proceso iniciatyva priklauso šalims.

2. Ir teisminei, ir neteisminei mediacijai būdingi savi privalumai bei trūkumai: teisminė mediacija pasižymi ekonomiškumu, privalomumu vykdyti susitarimus bei bendradarbiavimu tarp teismo ir bendruomenės, – tokiu atveju tikėti-

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R–85 Dėl rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo (Žin., 2004, Nr. 54–1845).

¹²⁰ Prieiga per internetą: <http://www.fsf.vu.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=161&Itemid=282> [Žiūrėta: 2009 08 07].

¹²¹ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 30–827).

¹²² LR CPK 83 str. 1 d. 12 punktas.

nas pasitikėjimas teismais ir visa teisingumo vykdymo sistema. Neteisminė mediacija pasižymi lankstumu bei atsakomybės pačioms šalims suteikimu. Pagrindinis pavojus, kylantis teisminėje mediacijoje, yra pernelyg intervencinis mediacinis procesas; neteisminėje mediacijoje – mediacinio susitarimo nevykdymas bei silpnesnės šalies interesų pažeidimas, tačiau tinkama mediatoriaus kvalifikacija kompensuoja galimus ir teisminės, ir neteisminės mediacijos trūkumus.

3. Lietuvoje plėtojasi teisminės mediacijos užuomazgos, tačiau trūksta žinių apie mediaciją, nėra mediacijos sistemos, mediacijos standartų. Akivaizdu, kad Lietuvos teisinė sistema iš esmės būdama atvira šeimos ginčų mediacijai, nesudaro esminių kliūčių šiam alternatyviam ginčų sprendimo būdui įsitvirtinti, tačiau be pagalbos ir mediaciją skatinančios valstybės politikos šis institutas neturi realios galimybės tapti įprasta šeimos ginčų sprendimo priemone. Tarpautinės rekomendacijos ir užsienio šalių patirtis galėtų tapti svaria paskata šeimos ginčų mediacijos plėtrai Lietuvoje.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Austrijos federalinis įstatymas dėl mediacijos civilinėse bylose (vok. *Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen*), įsigaliojęs 2004 m. kovo 1 d.
2. Didžiosios Britanijos civilinio proceso taisyklės. Civil Procedure Rules. Prieiga per internetą: <http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin/menus/rules.htm>.
3. Estijos advokatų asociacijos aktas, įsigaliojęs 2007 m. gruodžio 28 d. (RTI 2007, 67, 413).
4. Estijos civilinio proceso kodeksas, įsigaliojęs 2006 m sausio 1 d. (RTI 2005, 26, 197).
5. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva dėl tam tikrų tarpininkavimo civilinėse ir komercinėse bylose aspektų SEK(2004)1314 (angl. *Directive of the European Parliament and of the Council on certain aspects of mediation in civil and commercial matters*). Prieiga per internetą lietuvių kalba: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0718:FIN:LT:PDF>>.
6. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2008/52/EC dėl tam tikrų mediacijos aspektų civilinėse ir komercinėse bylose (angl. *Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters*). Prieiga per internetą lietuvių kalba: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008L0052:LT:HTML>>.
7. Europos Tarybos 1998 (1) rekomendacija dėl šeimos mediacijos (angl. *Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on family mediation*).
8. Europos Tarybos 2002 (10) rekomendacija dėl mediacijos civilinėse bylose (angl. *Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters*).

9. Family Procedure (Adoption) rules. Prieiga per internetą: <<http://www.familylore.co.uk/2006/09/proposed-new-family-procedure-rules.html>>.
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žin., 2002, Nr. 36–1340) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
11. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (Žin., 2008, Nr. 87–3462).
12. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (Žin., 1992, Nr. 28–810) (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R–85 Dėl rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo (Žin., 2004, Nr. 54–1845).
14. Lietuvos Respublikos Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13 P–348 Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto.
15. Lietuvos Respublikos Teismų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 13 P–348 patvirtintos Teisminės mediacijos taisyklės, aktuali redakcija 2007 m. sausio 26 d.
16. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 30–827).
17. Prancūzijos Respublikos 2004 m. liepos 30 d. Nr. DGAS/4A/2004/376 aplinkraštis (pranc. *Circulaire n°DGAS/4A/2004/376 du 30 juillet 2004 relative aux modalités de la formation préparatoire au diplôme d'état de Médiateur familial et à l'organisation des épreuves de certification*).
18. Prancūzijos Respublikos 1995 m. vasario 8 d. įstatymas Nr. 95–125 dėl teismų organizacijos ir dėl civilinio, baudžiamojo ir administracinio proceso (pranc. *Loi n°95-125 du 8 février 1995 relative à l'organisation des juridictions et à la procédure civile, pénale et administrative*).
19. Vokietijos Federacinės Respublikos Bavarijos federalinės žemės įstatymas dėl privalomos neteisminės mediacijos (vok. *Bayerisches Gesetz zur obligatorischen außergerichtlichen Streit-Schlichtung in Zivilsachen und zur Änderung gerichtsverfassungsrechtlicher Vorschriften*). Galioja nuo 2000 m. balandžio 25 d. Paskutiniai pakeitimai 2007 m. gegužės 24 d.
20. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*). Priimtas 1896 m. rugpjūčio 18 d. Paskutiniai pakeitimai 2009 m. rugsėjo 24 d. (BGBl I S. 3145)).
21. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas (vok. *Zivilprozessordnung*). Priimtas 1877 m. sausio 30 d., nauja redakcija 2005 m. gruodžio 5 d. Paskutiniai pakeitimai 2009 m. rugsėjo 24 d. (BGBl I S. 3145).
22. Vokietijos Federacinės Respublikos Gairės šeimos mediacijos vystymui, priimtoms 2004 m. (vok. *Richtlinien zur Förderung von Mediation*), aktuali redakcija 2008 m. lapkričio 16 d.
23. Vokietijos Federacinės Respublikos įvadinis civilinio proceso kodekso įstatymas (vok. *Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung* (EGZPO)). Priimtas 1877 m. sausio 30 d. Paskutiniai pakeitimai 2009 m. liepos 30 d. (BGBl. I S. 2449).

II. Mokslinė literatūra

24. *Alexander N.* German law paves the way for mandatory mediation // Australian ADR Bulletin, 2000, Vol. 2 no 9, February. Prieiga per internetą: <http://www.uq.edu.au/acpacs/documents/elibrary/german_law_paves.pdf>.
25. *Alexander N.* Global trends in mediation. Kluwer Law International BV, 2006.
26. *Alexander N.* Mediation in Practice: Common Law and Civil Law Perspectives Compared. Int'l. Trade & Bus. L. Ann. 2001.
27. *Berger V.* Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, 1997.
28. *Baruch Bush R. A., Folger J. P.* The Promise of Mediation. 2005.
29. *Bigot J., Schauder C.* Les dangers de l'audition de l'enfant par le juge aux affaires familiales, 2009. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Les_dangers_de_l'audition_VERSION%20Juillet%202009.pdf>.
30. *Dahan J.* Quelle déontologie pour la médiation familiale? // Actualité Juridique Famille, DALLOZ, 2004.
31. Divorce mediation in Europe: An introductory Outline. Miquel Martin Pasals (University of Girona, Spain) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ejcl.org/92/art92-2.html>>.
32. *Douchy-Oudot M.* Contentieux familial // Recueil Dalloz, 2006.
33. *Giacopelli-Mori M.* L'autonomie de la volonté dans les conventions entre époux divorcés / RTD Civ., 2001.
34. *Heden T.* Coercion and Self-Determination In Court-Connected Mediation: All Mediations Are Voluntary, But Some Are More Voluntary Than Others. The Justice System Journal, Vol. 26, Number 3.
35. *Kaminskienė N.* Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: MRU, 2009.
36. *McKeon R.* (ed.). The Basic Works of Aristotle. New York, 1941.
37. Mediation: the Judge's New Tool For Case-Management. Robillio Kay S. Tenn. J. Prac. & Proc. 26 (1997).
38. *Michailovič I.* Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje / Teisė, 2000, Nr. 35.
39. *Milašius T.* Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas // Teisė, 2007, Nr. 63.
40. *Nekrošius V.* Kooperacijos principas civiliniame procese // Teisė, 1999, Nr. 33 (2).
41. *Niranjan J. B.* Court annexed mediation. Prieiga per internetą: <http://lawcommissionofindia.nic.in/adr_conf/niranjan%20court%20annx%20med13.pdf>.
42. *Macfarlane D.* Family mediation in France. Journal of Family Studies, April 2004. Prieiga per internetą: <<http://www.unaf.fr/spip.php?article793>>.

43. Nepilnamečių justicijos programa: vidinis įvertinimas. Vilnius: Teisės institutas, 2002. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Vid_ivert/NJ_programos_teis_inst_ivertinimas.htm>.
44. *Oberloskamp H.* Paramos jaunimui Lietuvoje ir Vokietijoje teisės ir praktikos palyginimas / / Teisės problemos, 2007, Nr. 4 (58), p. 5–28.
45. *Robillio K. S.* Mediation: the Judge's New Tool For Case-Management. Tenn. J. Prac. & Proc. 26 (1997).
46. *Roy D.* Family Relationships Branch 1. Family Justice Division. Her Majesty's Courts Service. 2007 m. gegužės 14 dieną gautas atsakymas į Teisės instituto paklausimą.
47. *Sakalauskas G.* Sutaikinimo institutas Vokietijos jaunimo baudžiamojoje teisėje // Teisės problemos, 1998, Nr. 1, p. 71–80.
48. *Schoenmakers H.* Head of Unit, Department for Administration of Justice. Nyderlandų teisingumo ministerijos eksperto atsakymas į Teisės instituto 2007 m. kovo 22 d. paklausimą.
49. *Simaitis R.* Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje // Justitia, 2007, Nr. 2 (64).
50. *Sondaitė J.* Mediacijos stilių lyginamoji analizė // Socialinis darbas, 2004, Nr. 3 (2).
51. *Sondaitė J.* Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis // Socialinis darbas, 2006, Nr. 5 (2).
52. *Spencer D., Brogan M.* Mediation Law and Practice. Cambridge, 2006.
53. Tarptautinės konferencijos medžiaga „The Recent Tendencies of Development in Civil Procedure Law – Between East and West“. Vilnius, 2007.
54. *Uscila R.* Aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse // Jurisprudencija, 2002, t. 29 (21), p. 93–109.
55. *Uscila R.* Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje // Teisės problemos, 2006, Nr. 2 (52), p. 84–99.
56. *Uscila R.* Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai // Jurisprudencija, 2001, t. 20 (12), p. 74–84.
57. *Van Kote A.* Médiation // Actualité Juridique Famille, DALLOZ, 2009.
58. *Vėbraitė V.* Šalių sutaikymas civiliniame procese. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: VU, 2009.
59. *Zumeta Z.* Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative and Transformative Mediation. September, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.mediate.com/articles/zumeta.cfm>>.

III. Teismų praktika

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio mėn. 10 d. aprobuotas tarptautinės teismų praktikos apibendrinimas „Asmens teisė sukurti ir plėtoti ryšius su kitais asmenimis ir išoriniu pasauliu“.

61. Prancūzijos kasacinio teismo 2003 m. vasario 14 d. nutartis. Cour de cassation, chamber mixte (mixed division), February 14 2003, n° 00-19.423, J.C.P. G 2003, IV. Bulletin des arrest civils de la Cour de Cassation, ch. Mixte, n°1.

IV. Šaltiniai internete

62. Bundes-Arbeitsgemeinschaft für Familien-Mediation e. V. Prieiga per internetą: <<http://www.bafm-mediation.de/>>.

63. Bundesverband Mediation. Prieiga per internetą: <<http://www.bmev.de/>>.

64. Dažniausiai užduodami klausimai apie Šeimos ginčų mediatorių asociacijos vykdomą mediaciją Vokietijoje: <http://www.bafm-mediation.de/hauptfragen/the_most_important_questions/>.

65. Die Phasen einer Mediation. Prieiga per internetą: <http://www.mediation-goebel.de/Phasen_der_Mediation/phasen_der_mediation.html>.

66. Diplomatinės pamokos besipykstantiems tėvams. Prieiga per internetą: <<http://ivaikinitimas.lt/print.php?&nn=252>>.

67. EU Directive Requires New Mediation Policies. Prieiga per internetą: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3923/is_200411/ai_n9469135/>.

68. Europos mediatorių elgesio kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/europos_mediatoriu_elgesio_kodeksas.asp>.

69. Europos teisminis tinklas civilinėse ir komercinėse bylose. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_aus_lt.htm>.

70. Green paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf>.

71. Mediationszentrum Weistropp (bei Dresden). Prieiga per internetą: <<http://www.abc-mediation.de>>./

72. Practice Direction – Protocols. Pre-action behaviour in other cases. Prieiga per internetą: <http://www.justice.gov.uk/civil/procrules_fin/contents/practice_directions/pd_protocol.htm#IDAEDCAC>.

73. Šeimos mediacijos pagalbos linija Jungtinėje Karalystėje. Prieiga per internetą: <<http://www.familymediationhelpline.co.uk/faqs.php>>.

74. Taikos sutarties pavyzdys. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/teismai/mediacija/taikos_sutartis.doc>.

75. Tampere European Council. Presidency conclusions. V. Better access to justice in Europe. Prieiga per internetą: <<http://www.ena.lu/>>.

76. Teisingumo ministras: nekilnojamojo turto sandoriai pigs. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/28>>.

Salomeja ZAKSAITĖ

Law Institute

Zigmas GARALEVIČIUS

PhD student University Pantheon-Assas
(Paris2)

OPPORTUNITIES OF COURT-ANNEXED AND PRIVATE FAMILY DISPUTES MEDIATION

Summary

In this article the regulation of family disputes mediation in several European Union countries is analyzed in order to offer the most effective model of family mediation. Generally, two forms of family mediation exist: court-annexed and private. Both types have specific advantages and disadvantages. The main points of court-mandated mediation are economy, obligatory character and cooperation between the court and community. The key virtues of private mediation are flexibility, responsibility carried by parties (not the court) and confidentiality. The most optimal way is to search for the hybrid model, for instance to implement co-mediation, when one mediator is lawyer; the other – psychologist. It should also be noted that both types of mediation are encouraged by informing the society about possible ways of alternative dispute resolution (ADR), implanting interdisciplinary theoretical and practical education for mediators and investing in state-compensated mediation services. What concerns Lithuania's situation in the concrete, some special obstructions, related mainly with the lack of state recognized family disputes policy, exist. Therefore it is questionable whether family disputes mediation extends in the Republic of Lithuania, still international standards could be a solid incentive for the development of family disputes mediation at a national level.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2009 m. rugpjūčio 25 d.